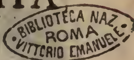

P. POMPONATII

MANTVANII

TRACTATVS

DE IMMORTALITATE ANIMAE.

PROEMIVM CONTINENS intentionem seu libri materiam, & causam intentionis.

RATER Hieronymus Natalis Ragusæus ordinis Prædicatorum, cum aduersa laborarem valetudine, sicuti est vir humanissimus nostríque amantissimus ad nos se frequentiùs recipiebat, cúmque quodam die minus me vexari à morbo conspiceret, vultu adeo demisso sic orsus est: Charissime Præceptor superioribus diebus cum primum de cœlo nobis exponeres, peruenissésque ad locum illum in quo Aristoteles ingenitum

& incorruptibile conuerti pluribus argumentationibus contendit ostendere, dixisti Diui Thomæ Aquinatis positionem de animorum immortalitate, quanquam veram & in se firmissimam nullo pacto ambigeres, Aristotelis tamen dictis minimè consonare censebas; Ea propter nisi tibi molestum esset à te duo intelligere maximè desiderarem; primum scilicet quid reuelationibus & miraculis semotis, persistendóque purè infra limites naturales hac in re sentis, alterum verò quamnam sententiam Aristotelis in eadem materia fuisse censes? At ego cum omnium ibi astantium idem maximum desiderium conspicerem (etenim multi aderant) sic tunc ipse respondi, Dilectissime Fili, vosque cæteri, etsi non parùm petis, altissimum enim huius negotium est, cum omnes ferè illustres Philosophi in hoc laborauerunt; quoniam tamen nonnisi rem quã possum quid scilicet existimem postulas, facile etenim est hoc tibi aperire, imò libenti animo tibi morem geram; cæterùm verò an ita se habeat res vt existimo peritiores consules: Rem igitur Deo duce aggrediar.

In quo oſtenditur hominem eſſe ancipitis naturæ, mediumque inter mortalia & immortalia.

CAPVT I.

INitium autem conſiderationis noſtræ hinc ſumendum duxi, hominem ſcilicet non ſimplicis ſed multiplicis,non certæ ſed ancipitis naturæ eſſe, mediúmque inter mortalia & immortalia collocari ; hoc autem videre apertum eſt, ſi eius eſſentiales operationes ex quibus eſſentiæ notificantur inſpexerimus, eo etenim quòd vegetatiuæ & ſenſitiuæ opera exercet, quæ vt 2. de anima, & 2. de gener. anim. cap. 3. traditur, ſine inſtrumento corporali caducóque exerceri non poſſunt, mortalitatem induit ; eo autem quod intelligit & vult, quæ operationes vt per totum librum de anima & 1. de part. anim. cap. 1. & 2. de gener. anim. cap. 3. habetur, ſine inſtrumento corporali exercentur, & ſeparabilitatem, immaterialitatem, & immortalitatem arguunt, inter immortalia cōmunerandus eſt : ex quibus tota colligi poteſt concluſio, non ſimplicis ſcilicet naturæ eſſe, cum tres animas vt ferè ita dixerim includat, vegetatiuam videlicet, ſenſitiuam, & intellectiuam, ancipitemque naturam ſibi vendicare ; cū neque ſimpliciter mortalis, neque ſimpliciter immortalis exiſtat, verùm vtramque naturam

A ij

amplectatur: Quapropter bene enunciauerunt antiqui, cum ipsum inter æterna & temporalia statuerunt, ob eam causam quòd neque purè æternus, neque purè temporalis sit, cum de vtraque natura participet, ipsique sic in medio existenti data est potestas vtram velit naturam induat; quo factum est vt tres modi hominum inueniantur, quidam namque inter Deos connumerati sunt licet perpauci; & hi sunt qui subiugatis vegetatiua & sensitiua quasi toti rationales effecti sunt; quidam vero ex toto neglecto intellectu, solisque vegetatiuæ & sensitiuæ incumbentes quasi in bestias transmigrauerunt; & hoc fortassis voluit Apologus Pythagoræus cum dixit animas humanas in diuersas bestias transire; quidam verò puri homines nuncupati sunt, & hi sunt qui mediocriter secundùm virtutes morales vixerunt, non tamē ex toto intellectui incubuere, neque prorsus virtutibus corporeis vacauere; horum tamen modorum vnusquisque magnam habet latitudinem, sicuti videre apertum est, huic etiam consonat quod in psalmo dicitur, minuisti eum paulò minùs ab Angelis.

In quo ponuntur modi, quibus dicta multiplicitas humanæ naturæ intelligi potest.

CAPVT II.

VIsa itaque multiplici ancipitíque hominis natura, non ea quidem quæ ex compositione materiæ & formæ resultat, sed ea quæ ex parte ipsius formæ seu animæ; videndum restat cum immortale & mortale opposita sint quæ de eodem affirmari nequeunt, meritò quis ambiget quomodo fieri possit vt hæc simul de anima humana dicantur: etenim hoc videtur non leue: Quare vel vna & eadem natura statuetur, quæ simul mortalis & immortalis sit aut altera & altera; quòd si secundum detur, hoc tribus modis intelligi poterit; aut igitur secundùm numerum hominum erit numerus mortalium & immortalium, vt pote in Socrate erit vna immortalis & vna aut duæ mortales, & sic de cæteris, sic quòd vnusquisque propriam mortalem & immortalem habeat; Aut potiùs in omnibus hominibus vna tantùm statuetur immortalis, secundùm vnumquemque autem hominem mortales sunt distributæ & multiplicatæ, an magis è conuerso immortalem multiplicatam, mortalem verò omnibus communem ponemus; si verò altera pars magis eligatur, videlicet quòd per vnam & eandem homo sit mor-

158

talis & immortalis, cum fieri non poſſe videatur quòd oppoſita de eodem dicantur, ſimpliciter fieri nequit vt eadem ſit mortalis & immortalis, verùm vel ſimpliciter erit immortalis & ſecundùm quid mortalis, aut potius viceuerſa ſimpliciter mortalis & ſecundùm quid immortalis, an magis vtrumque ſecundùm quid amplexa eſt, ſcilicet ſecundùm quid mortalis & ſecundùm quid immortalis: his etenim tribus modis ſatis contradictio euitari poterit: Colligenti ergo ſex modis iſtud imaginari poterit, veluti diſcurrenti & colligenti apparet.

In quo ponitur modus affirmans animum immortalem eſſe vnum numero, mortalem verò eſſe multiplicatum, quem modum Themiſtius & Auerroes inſequuti ſunt.

CAPVT. III.

EX iſtis igitur ſex modis enumeratis quatuor acceperunt iudices, duo verò euanuerunt; nullus enim poſuit immaterialem multiplicari, materialem verò eſſe vnum numero, & hoc rationabiliter, quoniam inimaginabile eſt vnam rem corpoream eſſe in tot diſtinctis loco & ſubiecto, & maximè ſi eſt corruptibilis: Similiter nullus poſuit eandem rem æqualiter eſſe morta-

lem & immortalem, ſicuti nihil æqualiter poteſt conſtitui ex duobus contrarijs, ſed ſemper oportet vnum alteri prædominari, vt oſtenditur 1. de cœlo tex. comm.7. & 2. de gener. 47. & 10. metaph. 23. Sigillatim igitur de illis quatuor reſiduis.

Auerroes itaque, & vt exiſtimo ante eum Themiſtius concordes poſuere animam intellectiuam realiter diſtingui ab anima corruptibili verùm ipſam eſſe vnam numero in omnibus hominibus, mortalem verò multiplicatam.

Primi autem dicti ratio eſt, quoniam cum viderunt Ariſtotelem ſimpliciter probare intellectũ poſſibilem eſſe immixtum & immaterialem, & per conſequens æternum, omniaque eius verba ad hoc tendere vt inſpicienti libros de anima liquet, crediderũtq; rationẽ Ariſtotelis in ſe veram eſſe, affirmauerunt ſimpliciter intellectum eſſe immortalem; cum autem vlteriùs viderunt animã ſenſitiuam & vegetatiuã de neceſſitate in ſuis officijs organo corporeo indigere, vt ex locis ſuperiùs citatis apparet, tale autem de neceſſitate corporeum & caducũ eſt, concluſerunt talẽ animã ſimpliciter eſſe mortalẽ: verùm cũ fieri nequeat vt eadem res ſimpliciter & abſolutè mortalis & immortalis ſit, coacti ſunt ponere immortalẽ à mortali realiter diſtingui; Themiſtius quoque in hanc ſententiam trahere conatur Platonem, inducítq; verba Platonis in Timæo quæ manifeſtè videntur hoc prætendere: Quòd vero vnicus ſit intellectus in omnibus hominibus ſiue poſſibilis ponatur, patere poteſt ex eo quoniam

apud Peripateticos est celebrata propositio, multiplicationem indiuiduorum in eadem specie non posse esse nisi per materiam quantam, vt dicitur 7. & 12. metaph. & 2. de anima: Quo autem modo soluantur dubitationes contra hunc modum, apparet eorum libros, & suorum sectatorum intuendo: hîc enim intendimus abbreuiare, solúmque referre quæ necessaria sunt.

In quo dicta opinio Auerrois impugnatur.

CAPVT IV.

Qvamuis hæc opinio tempestate nostra sit multùm celebrata, & ferè ab omnibus pro cōstanti habeatur eam esse Aristotelis, mihi tamē videtur quod nedum in se sit falsissima, verū inintelligibilis, & monstruosa, & ab Aristotele prorsus aliena; imò existimo quòd tanta fatuitas nunquā fuerit nedum credita, verùm excogitata: Et primò quidē de eius falsitate nihil noui intēdo adducere, sed tātùm lectorē remittere ad ea quę latinorū decus piuus Thomas Aquinas, & in libro proprio contra vnitatē intellectus, & in 1. part. summæ & li. 2. cōtra Gentiles, & in quæstionibus disputatis de anima, & in multis alijs locis scribit; etenim tā luculēter, tā subtiliter aduersus hanc opinionem inuehitur, vt sententia mea ni-

hil intactum, nullámque responsionem quam quis pro Auerroe adducere potest impugnatam relinquat; totum enim impugnat, dissipat, & annihilat, nullumque Auerroistis refugium relictum est, nisi conuitia & maledicta in Diuinum & Sanctissimum virum: sed quoad secundum hæc paucula quæ mihi plenam fidem faciunt adducere statui, videlicet hoc alienum esse ab Aristotele, verùm hoc esse figmentum, & monstrum ab Auerroe confictum.

Primò quoniam talis anima intellectiua, vel habet aliquam operationem omninò independentem à corpore tanquam à subiecto & obiecto, vel nullam; secundum dici non potest, cum sibi repugnet & rationi, sibi quidem, quoniam comm. 12. lib. 1. de anima in fine hæc dicit, & non intendit per hoc id quòd apparet ex hoc sermone superficie tenus, scilicet quod intelligere non sit nisi cum imaginatione, tunc enim intellectus materialis erit generabilis & corruptibilis sicut intelligit Alexander: Ex quibus liquet quòd intellectus secundùm Auerroem habet aliquam operationem omnino independentem à corpore: Ratione etiam illud firmatur, quoniam intellectus non est forma constituta in esse per subiectum; Ergo non dependens à subiecto in esse; Ergo neque in operari, cum operatio sequatur esse: verùm quòd hoc Aristoteli non consonet eiusque sententiæ contrarietur satis patet, cum Aristoteles in fine citati textus 12. lib. 1. de anima dicat, intelligere aut esse phantasiam aut non esse sine phantasia: &

quamuis ibi conditionaliter loquatur, tamen 3. de anima tex. 39. clarissimè dicit, quòd non est intelligere absque phantasmate, quod ex experimento comprobatur, nullo igitur modo intellectus humanus secundùm Aristotelem habet operationem prorsus à corpore independentem, quod est oppositum concessi.

Ad hoc nõ video aliam responsionem nisi quòd argumentum ostendit de intelligere humano, & quatenus per eum intellectum homo dicitur intelligens; sic enim verificatur quòd semper indiget phantasmate; in intellectione enim noua, & ante adeptionem illud manifestum est; in intellectione verò æterna, siue in ipsa adeptione illud etiam veritatem tenet, cum secundùm ipsum intellectus possibilis disponatur ad susceptionem intellectus agentis tanquam formæ per habitus speculatiuos qui dependent in conseruari à virtute sensitiua, vt ipse dicit 3. de anima comm. 39. verùm si secundùm se sumatur intellectus nequaquam à phantasmate dependet.

Quamuis autem istud satis ingeniosè dicatur, nihil tamen videtur proficere, quoniam secundùm communem definitionem animæ, anima est actus corporis physici organici &c. Ergo anima intellectiua est actus corporis physici organici; cum itaque secundum esse intellectus sit actus corporis physici organici, ergo & in omni suo opere dependebit ab organo, aut tanquam subiecto, aut tanquam obiecto; nunquam ergo totaliter absoluetur ab organo.

Hinc fortè dicitur quòd ita est de anima, si-

cut & de cœteris intelligentijs; etenim Commētator ipse comm. 19. lib. 3. de anima ponit ipsam esse vltimam intelligentiarum: Cæteræ autem intelligentiæ dupliciter considerari possunt; vno modo in se, & non vt actuant corpus cœleste, & sic non sunt animæ, habentque operationes nullo modò à corpore dependentes, sicut intelligere & desiderare, alio autem modo considerari possunt, vt actuant corpora cœlestia, & sic conuenit eis esse animas, imò & data definitio de anima eis conuenit, sic enim sunt actus corporis physici organici, licet satis æquiuocè illa definitio dicatur. vt ipsemet Commentator dicit commen. 5. lib. 3. de anima; sunt enim corpora cœlestia animalia, vt 8. de Physico auditu. 2. de cœlo. & 12. metaph. ponit Aristoteles, licet satis æquiuocè, sicut & ipse commentator dicit libro de substantia orbis: Quare & anima intellectiua duobus etiam modis cōsiderari poterit; vno enim modo vt est infima intelligentiarum, & non in ordine ad suam sphæram scilicet hominem, & sic nullo modo dependet à corpore, neque in esse, neque in operari, quare neque vt sic est actus corporis physici organici; Alio autem modo considerari potest in ordine ad suam sphæram, & sic est actus corporis physici organici, quare non absoluitur à corpore vt sic, neque in esse, neque in operari: Quapropter vt est forma hominis semper indiget phantasmate in operari, sed non simpliciter vt supra; & secundùm istum modum solui potest vsitata dubitatio, scilicet quomodo de ani-

L

ma intellectiua considerat naturalis, cum tamen 1. de part. cap. 1. dicat non spectare ad naturalem de intellectiua, cum sit mouens non mota, & reliqua quæ ibi dicuntur; soluitur (inquam) quoniam qua anima est, naturalis est, imò secundùm hanc considerationem considerantur intelligentiæ à naturali, qua verò anima humana est intellectus, metaphysici negotij est, sicut & cæteri intellectus superiores.

Sed reuera hęc responsio multipliciter videtur deficere; in primis quidem, quoniam si idem iudicium esset de anima humana quod & de cæteris intelligentijs, quando 2. metaph. Aristoteles tractationem facit de intelligentijs, & de humana anima pertractare debuisset, quod tamen minimè fecit: præterea si idem est iudicium de humano intellectu quod & de intelligentijs, cur igitur Aristoteles 2. phys. tex. 26. ponit terminum considerationis naturalis animam humanam, quoniam si intelligat Aristoteles quantum ad quia est, falsum est, etenim quia est Dei & intelligentiarum naturalis demonstrat, & per ipsum Commentatorem lib. 1. de anima comm. 2. & 12. metaph. comm. 36. Diuinus hæc accipit à naturali; Si verò loquatur quantum ad quid est, satis patet secundùm responsionem datam non pertinere ad naturalem, cum vt sic sit mouens non motum, imò vt dicit responsio hoc voluit Aristoteles 1. de part. cap. citato: Amplius, ridiculum videtur dicere animam intellectiuam quæ est vna potentia numero duos habere modos intelligendi, scilicet & dependentem & independentem à corpore; sic

enim duo esse videtur habere; Etenim intelligentia etsi sit intellectus, & anima, & in suo intelligere non indiget corpore, in mouendo autem indiget corpore, verùm localiter mouere & intelligere sunt operationes valde diuersæ, in anima autem ponuntur intellectiones quarum vna dependet à corpore, altera verò est simpliciter absoluta, quod non videtur consonum rationi, cum vnius operationis respectu vnius & eiusdem non videatur esse nisi vnus modus operandi: Præterea superflum videtur & incredibile quòd vnum numero habeat infinitas ferè operationes respectu eiusdem obiecti simul, hoc autem sequitur secundùm opinionem, quia ille intellectus intellectione æterna intelligit Deum, & intellectione noua tot habet intellectiones respectu Dei quot homines Deum intelligunt. Hoc autem videtur esse purum figmẽtum vt ex multis apparere potest, verùm si intelligentia intelligat sine corpore, non moueat autem localiter sine corpore, nullum sequitur, cum intelligere & localiter mouere sint operationes valde diuersorum generum, vnáque sit immanens & altera transiens, cum totum oppositum contingat de anima intellectiua, etenim ambæ & sunt intellectiones, & ambæ operationes immanentes.

Secundò ad principale, quia si secundùm Aristotelem anima intellectiua & verè immaterialis vt fingit dictus Commentator, cum istud non sit per se notum, imò maximè dubium, oportet per aliquam euidentiam manifestari;

modò ad inseparabilitatem concludendam sufficit secundùm Aristotelem quòd sit vel virtus organica, vel si non organica saltem quòd sine obiecto corporali non possit exire in opus: dicit enim tex. 12. lib. 1. de anima, quòd siue intellectus sit phantasia, siue non sit sine phantasia non contingit ipsum separari, cum autem separabilitas inseparabilitati opponatur, disiunctiuáque affirmatiua contradicat copulatiuæ affirmatiuæ factæ de partibus oppositis, si igitur ad inseparabilitatem sufficit alternatiuè vel esse in organo tanquam in subiecto vel ab ipsó dependere tanquam ab obiecto, igitur ad separabilitatem coniunctim requiritur, neque dependere ab organo tanquam à subiecto, neque tanquam ab obiecto, saltem in aliqua sui operatione, cum autem istud sit de quo est quæstio, quomodo certificabit Auerroes animam esse immortalem, præcipuè cum dicat Aristoteles quòd necesse est intelligentem phantasmata speculari, & quilibet homo hoc experitur in seipso.

Hinc fortassis dicitur quòd illa ratio 3. de anima simpliciter probat animam esse immaterialem, quia recipit omnes formas materiales. Ex quo postea euidenter concluditur quòd habet operationem omninò independentem, cum operatio sequatur esse.

Sed hoc non videtur valere, quia illa ratio Aristotelis supponit quòd intellectus moueatur à corpore, cum dicat intelligere esse sicut sentire, & intellectum possibilem esse virtutem passiuam, inferiúsque declarat quòd suum moti-

unum eſt phantaſma, ſed quod indiget phantaſmate eſt inſeparabile à materia per dicta; igitur illa ratio magis probat ipſum eſſe materialem quàm immaterialem.

Sed adhuc fortè dicitur quòd ex eo quòd intellectus non indiget organo tanquam ſubiecto, ideo eſt ſimpliciter immaterialis, quam rationem facit immediatè Ariſtoteles poſt dictam. Verùm iſtud non videtur proficere, quia vel ſola illa conditio ſufficit, vel requiritur alia, ſcilicet quòd non moueatur à corporeo; ſi ambæ, ſtat argumentum prius; ſi illa ſola deſtruitur iudicium Ariſtotelis, cum ponat ambas eſſe requiſitas.

Sed fortaſſis adhuc dicitur quòd reuera vna ſola requiſita eſt, non indigere enim corpore tanquam ſubiecto, abſolutè infert eſſe potentiam immaterialem & è conuerſo, quia tamen cum hoc quòd immaterialis eſt & habeat aliquam operationem omninò independentem, etenim ſi immaterialis eſt aliquam habet independentem & è contra, quoniam tamen quòd vltra independentem ab obiecto, habeat & dependentem, ne fortaſſe aliquis exiſtimaret ex eo quòd habet aliquam dependentem omnem habeat dependentem: Ideò illud appoſuit Ariſtoteles ſcilicet quòd ſi intelligere non eſſet ſine phantaſia, ſic quòd in omni operatione phantaſia indigeret, indubitanter intellectus eſſet inſeparabilis.

Sed iſtud non videtur poſſe ſtare: Primò quoniam Ariſtoteles ſuperfluè appoſuiſſet illam

conditionem, cum altera sit sufficiens ad inferendam conclusionem, quod nefas est tantò ascribere Philosopho: Secundò quia ex eò quòd intellectus in omni suo opere indiget phantasmate infertur quòd ipse sit inseparabilis; hoc non potest esse nisi quia est organicus secundùm positionem, dico autem organicus subiectiuè, secundùm enim data conuertuntur organicum subiectiuè & virtus materialis cognoscitiua, quare & non organicum subiectiuè & immateriale; dicere ergo indigere semper corpore tanquam subiecto, etsi nihil nouum diceretur cum dixit si intelligere non est sine phantasia, nam esse phantasiam & nunquam esse sine phantasia simpliciter conuertuntur, & vnum declarat alterum; esset ergo simile ac si quis diceret si Socrates non est homo, vel non est animal rationale, non est disciplinabilis, qui sermo quantùm sit ridiculus & alienus à maiestate Aristotelis iudicio aliorum relinquo: Amplius quando aliquid habet duas causas veritatis vna ablata & altera remanente non minùs illud remanet vt ex se notum est, cum ad veritatem disiunctiuæ sufficit vnam partem esse veram, sed intellectum inseparabilem esse à materia verificatur, quoniam est phantasia, vel non est sine phantasia, vt patet 1. de anima, remoto igitur quòd sit phantasia, non minùs verificaretur ipsum esse materialem dummodo non esset sine phantasia, sed secundùm positionem istud est falsum, quia impossibile est secundùm eam intellectum

esse

esse inseparabilem & non esse phantasiam, cum apud eam illa conuertantur; ergo positio ponens organicum subiectiuè & materiale conuerti, & pariter opposita eorum scilicet non organicum subiectiuè & immateriale conuerti falsa est: Adhuc quandocunque alicui rei duo modi sub disiunctione assignantur, res illa indifferenter potest ab altero illorum separari, aut saltem ab vno illorum ipsa remanente, exempli gratia illiberalitas dupliciter contingit, aut per auaritiam; aut per prodigalitatem, ideo & reperitur illiberalis auarus sine prodigalitate, & illiberalis prodigus sine auaritia, si enim separari non possent, non essent vtique duo modi illiberalitatis, sed aut inuicem coinciderent, aut ambo copulatiuè & non disiunctiuè necessariò concurrerent ad illiberalitatem, etenim si nullus illiberalis esset nisi simul prodigus & auarus esset, non rectè diceretur ad illiberalitatem requiri prodigalitatem vel auaritiam, sed prodigalitatem & auaritiam coniunctas constituere illiberalitatem, si igitur ad inseparabilitatem sufficit ipsam esse phantasiam, vel non sine phantasia; vel igitur stat ipsam esse inseparabilem sine altera earum conditionum indifferenter, vel saltem determinatè; si primum, ergo stabit quòd intellectus non sit sine phantasmate, & tamen non sit phantasia, & per consequens quòd semper indigeat corpore tanquam obiecto, & non tanquam subiecto, quod est contra concessa ab aduersario; si verò detur secundum, videlicet

quòd determinatè & non indifferenter , cum fieri nequit vt aliquo indigeat corpore tanquam ſubiecto & non tanquam obiecto. Ergo ſtabit quòd indigebit tanquam obiecto, & non tanquam ſuhiecto; Ergo idem quod prius: Amplius ſecundùm poſitionem, intellectus habet aliquam operationem omnimodè independentem à corpore, cum iſtud dubium ſit, debet per aliquod ſignum certificari; & non eſt aliud fingere per quod certificari poſſit, niſi quòd ipſe immaterialis eſt; verùm cum & iſtud non ſit minùs dubium quàm primum, demonſtratione eget; Quæritur igitur de medio illo, an eſt quòd ſimul neque dependet à corpore tanquam ſubiecto & obiecto, vel quia ſolum non dependet à corpore tanquam ſubiecto; primum dici non poteſt, tum quia ſic eſſet petitio principij, cum intendentes probare intellectum in aliquo ſui opere non dependere à corpore; aſſumimus quòd ipſe immaterialis eſt, & probantes ipſum eſſe immaterialem, accipimus quòd in aliquo opere non dependet à corpore; tum etiam quia nullum eſt tale medium in quo non ſumatur intellectum non dependere à corpore vt ab obiecto; prima enim demonſtratio 3. de anima probat intellectum eſſe immaterialem, quia recipit omnes formas materiales, modo cum tale recipere conſiſtit in pati vt ibidem dicit Ariſtoteles, Ergo mouebitur à re corporali, & ſic indigebit tanquam obie-

ęto : ſecunda demonſtratio eſt quòd ſpecies intelligibilis non recipitur in organo , ſed in ipſo intellectu : Ergo idem quod prius cum recipere ſit pati. Oportet igitur dicere alterum membrum videlicet medium eſſe quià non indiget corpore tanquam ſubiecto , licet tanquam obiecto : Quòd ſi ſic eſt , vnde igitur eſt quòd Ariſtoteles attentum faciens auditorem in proemio de anima dixit neceſſarium eſſe præintelligere de ſuis operationibus , ſubditque ſi intelligere eſt ſicut phantaſia vel non ſine phantaſia non contingit ipſam ſeparari : Quare ad concludendam ſeparabilitatem inſeparabilitati oppoſitam , oportet coniunctim ſumere neque eſſe phantaſiam , & in aliquo ſui opere non dependere à phantaſia , & per conſequens non debere à corpore tanquam ſubiecto , neque tanquam obiecto ſaltem in aliquo ſui opere, quod eſt oppoſitum conceſſi : hoc iterum ſic firmatur , per aduerſarium , indigere corpore tanquam ſubiecto & eſſe virtutem materialem conuertuntur , ſua etiam oppoſita conuertuntur videlicet non indigere corpore vt ſubiecto & eſſe virtutem immaterialem, nam 1. poſt. ſi affirmatio eſt cauſa affirmationis, negatio negationis: Quid igitur Ariſtoteles ad materialitatem concludendam appoſuit , pręter phantaſiã, non eſſe ſine phantaſia , peccat enim per fallaciam non cauſæ vt cauſa, quandoquidem pręciſa cauſa materialitatis eſt non indigere corpore vt

subiecto: Quod & euidentissimè sic iterum firmatur, quoniam ad immaterialitatem præter non indigentiam corporis vt subiecti, aut necesse est vltra hoc non indigere in aliquo sui opere determinato corpore tanquam obiecto, aut illud non necesse est; secundum dari non potest per concessa quoniam non indigere corpore tanquam subiecto, & in aliquo determinato opere non indigere tanquam obiecto conuertuntur; quare posito vno ponitur reliquum, restat igitur vt immaterialitas copulatiuè vtrumque exigat; Quare cum materialitas immaterialitati contrarietur, ad ipsam materialitatem sufficit indigere corpore tanquam subiecto, vel corpore tanquam obiecto; vel igitur separabilia sunt ista, & sic non conuertentur, quod est contra concessa, vel inseparabilia erunt, & sic sub disiunctione non erunt assignanda, quod tamen facit Aristoteles; vltima autem sequela patet, quia quod disiunctiuè enunciatur alternatiuè verificatur & non copulatiuè, nam 10. metaph. tex. 17. & Et Commentator 3. de cœlo comm. 56. & Boëtius lib. de syllogismo hypothetico, dicunt interrogationem & disiunctiuam vanam & ridiculam esse in quam omnes partes verificantur; & vltra tunc copulatiuæ affirmatiuæ contradiceret copulatiua facta de partibus oppositis, & non disiunctiua quod apertissimè falsum est; quapropter ni fallor Commentator, D. Thomas, & quicunque sentit Aristotelem censere humanum intellectum verè esse immortalem, lon-

gè à vero distat: Præterea mirum est quòd Aristoteles posuerit intellectum aliquando intelligere sine phantasmate, & tamen in omnibus locis dicat quòd non est intelligere sine phantasmate, non enim debuisset tam absolutè proferre.

Tertio ad principale, quoniam secundùm Commentatorem oportet ponere felicitatem humanam in copulatione intellectus agentis cum possibili, sicut ipse lib. 3. de anima comm. 36. manifeste ostendit: Sed quàm vanum sit hoc & Aristoteli dissonum non difficile est videre; vanum quidem quia inquantum tradunt historiæ nullus vsque ad hæc tempora inuentus; Et sic finis hominis irritus est, cum à nullo attingatur, imo à nullo attingi potest, cum media ordinata ad illum finem haberi non possint; impossibile est enim aliquem hominem scire omnia vt dicit Plato lib. 10. de Republica, neque etiam speculabilia, imo nulla scientia perfecte habita est vsque ad præsentem diem, vt experimento patet: Quod etiam sit contra Aristotelem manifestum est, quoniam lib. Ethic. vbi determinat de vltimo fine hominis in eo quod homo ponit ipsum in habitu sapientiali: neque quis dicere potest librum illum non fuisse perfectum, cum manifeste in fine libri illius, & epilogat, & se ad librum politicorum continuat: Quare vehementer non possum non mirari, cum ascribat Aristoteli hanc vnitatem intellectus quandoquidem in nullo loco hoc ab eo ponatur; verùm 2. phys. tex. 26. vbi de

anima humana mentionem facit dicit eas esse multiplicatas, dicit enim sic vsquequo, citius enim causa vnumquodque, & circa hæc, quæ sunt separatæ species in materia, homo enim hominem generat ex materia, & sol, vnde manifestum est quòd non vnam solùm sed multas posuit. Aliud etiam est de illa copulatione, cum neque alius repertus est talis, neque Aristoteles aliquid dixerit: Quare mihi videtur cum hoc quod est figmentum in se, sit etiam contra Aristotelem.

In quo ponitur alter modus asserens intellectum realiter distingui à sensitiuo verum numeratum ad numerationem sensitiui.

CAPVT V.

ABiecta igitur priori opinione tanquam inintelligibili, est alter modus de enumerantis, conueniens cum primo, quantum ad illud quod intellectiuum realiter distinguitur à sensitiuo, quandoquidem contradictoria verè de eodem dici non possunt, verùm in altero ab illo distat. Nam secundùm numerum sensitiuorum ponit numerum intellectiuorum, Socrates enim distinguitur à Platone vt hic homo ab illo homine, non est autem hic homo nisi per intelle-

rum, vt etiam ipse Auerroës fatetur 3. de anima comm. 1. Quare alter est intellectus Socratis, ab intellectu Platonis: Etenim si vnus amborum esset intellectus, amborum esset idem esse & operari, sed quid stultius excogitari potest? verùm & hi sic conformes inter seipsos diuersificati sunt: Quidam enim ipsorum posuerunt animam magis se habere ad ad hominem vt motor ad motum, quàm vt forma ad materiam: Et hæc videtur fuisse mens Platonis in primo Alcibiadis dicentis hominem esse animam vtentem corpore, cui videtur consonare verba Aristotelis 9. Ethic. dicentis hominem esse intellectum: Alij autem oppositum asseruere, dicentes animam se habere ad hominem vt forma ad materiã, & non solùm vt motor ad motum, veriúsque dicendum hominem esse compositum ex anima & corpore, quàm ipsum esse animam vtentem corpore: Cætera autem quæ ab eis adducuntur nostro proposito non sunt necessaria.

In quo prædicta opinio impugnatur.

CAPVT VI.

HIc autem modus secundùm vtrumque membrorum à Diuo Thoma in prima parte summæ, & in multis alijs locis impugnatur, & mea sententia abundè &

manifestè : Si enim homo non componeretur ex anima intellectiua & corpore, velut ex materia & forma, ſed ex motore & moto, tunc anima & corpus non maiorem haberent vnitatem quàm boues & plauſtrum, multaque alia incommoda ſequuntur quæ ab eo adducuntur, Ponere autem pluralitatem formarum ſubſtantialium in eodem compoſito, vt aſſerit ſecundum membrum, hoc ab Ariſtotele, & à multis Peripateticis videtur alienum ; verùm duo adducam per quæ omnes ſuperiores modi mihi videntur & à veritate, & ab Ariſtotele remoti.

Primò quidem hoc videtur experimento contradicere ; ego enim qui hæç ſcribo multis cruciatibus corporis anguſtior, quod opus eſt ſenſitiuæ ; idémque ego qui crucior diſcurro per cauſas medicinales vt refellam hos cruciatus, quod niſi per intellectum fieri non poteſt ; ſi igitur altera eſſet eſſentia qua ſentio, & qua intelligo, quo igitur modo fieri poſſet vt idem qui ſentio ſim ille qui intelligo ; ſic etenim dicere poſſemus quòd duo homines ſimul coniuncti ſic mutuas habent cognitiones, quod ridiculum eſt ; Quòd autem huiuſmodi opinio ſit ab Ariſtotele remota non difficile eſt videre ; etenim 2. de anima ponit vegetatiuum in ſenſitiuo veluti trigonum in tetragono, ſed manifeſtum eſt trigonum in tetragono non eſſe tanquam rem realiter ab eo diſtinctam, ſcilicet quod eſt trigonum in potentia eſt actu tetragonum : Quare cum per Ariſtotelem eodem modo in mortali-

bus ſe habeat ſenſitiuum ad intellectiuum, ſenſitiuum non erit res diſtincta ab intellectiuo: Qua propter mihi videtur quòd & primus modus Auerrois, & iſti duo à vero & ab Ariſtotele diſſonent.

In quo ponitur modus affirmans mortale & immortale eſſe idem re in homine verùm eſſentiam illam ſimpliciter eſſe immortalem, ſecundùm quid verò mortalem.

CAPVT VII.

CVm itaque vniuerſaliter rejectus ſit modus qui intellectiuum & ſenſitiuum in homine diſtingui realiter exiſtimat, reliquum eſt vt intellectiuum & ſenſitiuum in homine ſint idem: Et licet tribus modis vt retro dictum eſt hoc intelligi poſſit, duo tamen tantùm ſunt rationabiles.

Vnus igitur erat quod immortale eſſet ſimpliciter in homine, mortale verò ſecundùm quid; & quamuis ſecundùm naturam diuiſionis, modus iſte in duos poſſet diuidi, ſcilicet aut vnum numero in omnibus hominibus, aut multiplicatum ad numerum hominum; quia tamen nullus poſuit primum modum, ideo relinquemus; ſed tantùm de ſecundo ſermonem

habebimus; quem etsi multi præclarissimi viri sequuti sunt; quia tamen mihi videtur quod D. Thomas copiosiùs & magis lucidè ipsum posuit, ideo eius dicta solùm referam, vtque ordinatè intelligatur, eius opinionem in quinq; dictis colligam.

Primum itaque est quòd intellectiuum & sensitiuum in homine sint idem re.

Secundum quod tale verè & simpliciter est immortale, secundùm quid verò mortale.

Tertium quòd talis anima verè est forma hominis, & non solùm vt motor.

Quartum quòd eadem anima est numerata ad numerationem Indiuiduorum.

Quintum quòd huiusmodi anima incipit esse cum corpore, verùm quòd venit deforis, atque à solo Deo producitur, non quidem per generationem, sed per creationem; hæc tamen non desinit esse cum corpore, verùm à parte post est perpetua.

Primum horum satis ex superioribus manifestum est; tum quia plures formæ substantiales non possunt esse in eodem subiecto; tum quia eadem videtur essentia quæ intelligit, & sentit; tum quia sensitiuum in mortalibus est in intellectiuo, sicut trigonum in tetragono.

Secundum verò in quo vis omnis consistit, videlicet quod tale verè est immortale, secundùm quid tamen mortale, multipliciter declaratur: Primò per rationem Aristotelis 3. de anima, quoniam talis anima est receptiua omnium

formarum materialium; quod autem eſt eiuſmodi non poteſt eſſe materiale, ſicut ibidem Ariſtoteles declarat, cum recipiens debeat eſſe denudatum à natura rei receptæ; & eſt etiam propoſitio conceſſa à Platone in Timæo, atque vt dicit Auerroës 2. de anima vniuerſaliter verificatur in actione reali & ſpirituali; oculus enim receptiuus ſpecierũ coloris debet eſſe abſcolor; & ſic vniuerſaliter de alijs ſenſibus: Secundo quoniam ſi intellectus eſſet materialis forma recepta in eo eſſet intellecta in potentia, & ſic aut non cognoſceret aut tantùm particulariter cognoſceret: Tertiò quia ſic eſſet virtus organica, quare eſſet determinata ad certum genus entium, vel ſaltem ad modum ſingularem; quare vel non omnia cognoſceret, vel non cognoſceret modo vniuerſali. A ſigno etiam hoc euidenter probatur; nam modus appetendi naturaliter ſequitur modum cognoſcendi; intellectus autem vniuerſale apprehẽdit quod eſt æternum, quare & voluntas æternum deſiderabit; tale autem deſiderium naturale eſt, cum omnes voluntates hoc appetant; naturalis autem appetitus fruſtrari non poteſt, cum 1. de cœlo, Deus & natura nihil agunt fruſtra; quare conuincitur intellectum eſſe ſimpliciter immortalem. Verba etiam Ariſtotelis ſunt adeò lucida pro hac parte vt interprete non indigeant, cum 1. 2. & 3. de anima ponat intellectum eſſe ſeparatum, & nullius corporis actum; in parte quoque qua agitur de intellectu agente dicit quod intellectus agens verè eſt immaterialis, quia poſſibilis eſt

huiusmodi, & agens præstantius est patiente; idem quoque 1. de part. cap. 1. & 2. de gener. anim. cap. 3. affirmat: Quod vero huiusmodi anima secundùm quid mortalis sit ex duobus manifestari potest; primò quia hæc intellectiua, & sensitiua, & vegetatiua est, vt ex primo dicto liquet, verùm sensitiuum & vegetatiuum si ab intellectiuo separata sint corruptibilia sunt; quare non secundùm se intellectiuum mortale est, sed quia gradum continet qui solitariè sumptus mortalis est: Secundò quia anima humana opera sensitiuæ & vegetatiuæ non exercet nisi caduco instrumento; non igitur in se mortalis est, sed ratione talis operis & instrumenti.

Tertium dictum scilicet quod sit forma hominis, patet ex vniuersali definitione animæ, cum sit actus corporis physici &c. sitque principium quo intelligimus, vt apertè ibi demonstrat Aristoteles.

Quartum verò sequitur ex tertio; nam si anima intellectiua est forma qua homo est homo, si vnica in omnibus hominibus esset, omnium hominum idem esset esse & operari, veluti contra Commentatorem monstratum est: Aristoteles etiam 2. phys. tex. 26. expresse ponit eas in numero plurali, quemadmodum retrò dictum est.

Quintum autem videlicet quod ipsa sit facta patet, tum ex 2. phys. tex. 26. cum sol & homo generent hominem, tum quia per tertium dictum est forma qua homo

eſt homo ; ſed 12. metaph. tex. 17. forma ſimul incipit eſſe cum eo cuius eſt forma; tum ex 2. de gener. anim. cap. 3. vbi dicit ſolum intellectum venire deforis : Quod verò non per generationem fiat ex eo patet, quoniam quod per generationẽ producitur materiale & caducum eſt : At iam demonſtratum eſt in ſecundo dicto ipſam eſſe immaterialem & incorruptibilem : Quod etiam à Deo ſolo fiat patet, quoniam cum non ſit per generationem, ergo per creationem ; verùm ſolum Deum creare alibi demonſtratum eſt : Hoc etiam per illud 2. de gener. anim. patere poteſt, dicitur enim ibi, ſolus igitur intellectus diuinus & immortalis exiſtit : Quod autem poſt mortem remaneat cum ſit immortalis manifeſtum eſt ; ex dicto quoque Ariſtotelis 12. metaph. tex. 17. liquet, cum dicat nihil prohibere intellectum poſt mortem remanere ; ſicque tota poſitio clara habetur.

In quo mouentur dubitationes circa prædictum modum.

CAPVT. VIII.

DE veritate quidem huius positionis apud me nulla prorsus est ambiguitas, cum Scriptura canonica, quæ quilibet rationi & experimento humano præferenda est, cum à Deo data sit, hanc positionem sanciat: Sed quod apud me vertitur in dubium est, an ista dicta excedant limites naturales, sic quod aliquid vel creditum vel reuelatum præsupponant, & conformia sint dictis Aristotelis, sicut ipse Diuus Thomas enunciat: Verùm cum tanti Doctoris authoritas apud me summa est, nedum in diuinis, verùm in ipsa Aristotelis via, non ausim contra eum aliquid affirmare; sed tantùm quod dicam per modum dubitantis & non asserentis ponam, fortassisque ab eius doctissimis sectatoribus veritas aperietur: In primo igitur eius dicto non ambigo, scilicet quòd re in homine idem sit sensitiuum & intellectiuum: sed cætera quatuor sunt mihi valde ambigua.

Primò quidem quòd talis essentia secundùm se & verè immortalis sit, sed impropriè

& secundum quid mortalis ; primò quidem quoniam consimilibus rationibus quibus hanc probat opposita probari potest : Ex eo namque quod talis essentia formas omnes materiales recipit , quia recepta in ea sunt actu intellecta , quod non vtitur organo corporeo , quod æternitatem & superna affectat , ideo concludebatur quod ipsa sit immortalis ; sed pariter cum ipsa materialiter operetur vt vegetatiua , non omnes formas recipit vt sensitiua , & eadem organo corporeo vtitur , temporalia & caduca affectat, probabitur quod ipsa verè & simpliciter sit mortalis , verùm ex ea parte qua intelligit secundùm quid erit immortalis , tum quia intellectus non coniunctus materiæ est incorruptibilis , sed materiæ coniunctus est corruptibilis , tum quia in tali opere non fungitur instrumento corporali , sicut etiam ipse dicit, quod taliter est per accidens & secundùm quid materialis , non enim maior ratio de vno quàm de altero videtur.

Secundò quia cum in ista essentia sint quædam quæ dant ipsam esse mortalem , & quædam immortalem, cum multò plura promoueant ad mortalitatem quàm ad immortalitatem , & 1. & 6. phys. à superabundanti fit denominatio , magis pronuncianda est mortalis quàm immortalis, & nedum pronuncianda, verùm & hoc erit ex parte rei : Assumptum autē declaratur : Nam si in homine numerum potentiarū cōsideremus , duas tantùm inuenimus quæ

atteſtantur ſuper immortalitatem ſcilicet intellectum & voluntatem, innumeras vero tum ſenſitiuæ tum vegetatiuæ quæ omnes atteſtantur ſuper mortalitatem: Amplius ſi climata habitabilia conſpexerimus, multo plures homines aſſimilantur feris quàm hominibus; interque climata habitabilia perrariſſimos inuenies qui rationales ſunt, inter quoque rationales ſi conſiderabimus lii ſimpliciter irrationales nuncupari poſſunt; verùm appellati ſunt rationales in comparatione ad alios maxime beſtiales, ſicut fertur de mulieribus quod nulla eſt ſapiens niſi in comparatione ad alias maxime fatuas: Ampliùs ſi ipſam intellectionem inſpexeris maxime eam quæ de Dijs eſt; quid de Dijs? imo de ipſis naturalibus, & quæ ſubiacent ſenſui, adeo obſcura, adeóque debilis eſt, vt veriùs vtraque ignorantia ſcilicet negationis & diſpoſitionis nuncupanda ſit quàm cognitio: Adde quantum modicùm temporis apponat circa intellectum, & quamplurimùm circa alias potentias, quo fit vt vere huiuſmodi eſſentia corporalis & corruptibilis ſit, vixque ſit vmbra intellectus; hæc etiam videtur eſſe cauſa cur ex tot mille hominibus vix vnus ſtudioſus reperiatur, & deditus intellectuali; cauſa quidem naturalis eſt, cum effectus ſit naturalis; nam ſemper ſic fuit, licet ſecundum magis & minùs; Cauſa (inquam) eſt quia naturâ homo plus ſenſualis quàm intellectiuus, plus mortalis quàm immortalis exiſtit; quod etiam apparet, cum multi in definitione

finitione hominis posuerunt mortale pro differentia; si (inquam) hæc considerabis magis opposita pars videbitur vero consona quàm illa D. Thomæ.

Tertiò contra eandem arguitur, quia animam esse immortalem non est per se notum, quæritur igitur sicut dicebatur contra Auerroem per quam euidentiam hoc cognoscitur; vel igitur ex eo quod in suo opere non indiget organo tanquam subiecto præcisè, vel cum alio addito; primum dici non potest per ipsum Aristotelem 1. de anima tex. 12. nam ad inferendam inseparabilitatem sufficit alternatiuè, vel quod sua operatio sit in subiecto, vel quòd in omni sua operatione indigeat corpore tanquam obiecto, cum dicat, si igitur intelligere aut est phantasia, aut non est sine phantasia, non contingit ipsum separari; ergo ad separabilitatem ambæ conditiones requiruntur, quia copulatiua affirmatiua opponitur disiunctiuæ factæ ex partibus oppositis: Ad sciendum ergo animam esse separabilem oportet quod neque indigeat corpore tanquam subiecto, neque tanquam obiecto, saltem in aliqua sui operatione: sed quomodo hoc sciri potest, cum & Aristoteles dicat, necesse est intelligentem phantasma aliquod speculari; & experimur quoniam semper indigemus phantasmatibus, vt vnusquisque experitur in seipso, & læsio organorum demonstrat, & omnia quæ adducta sunt contra Commentatorem de immortalitate animæ, sunt & contra hanc opinionem, cum in hoc conue-

niant, licet in cæteris differant.

Quartò sic arguitur, si anima humana in omni suo opere dependet ab organo, ipsa est inseparabilis & materialis; sed in omni suo opere dependet ab organo; ergo ipsa materialis est; maior patet 1. de anima dicente Aristotele, si intelligere est phantasia, aut non sine phantasia non contingit ipsam separari; minor autem patet ex definitione vniuersali animæ, scilicet est actus corporis physici organici.

Sed hinc fortè dicitur quod anima humana quantùm ad intellectum non est actus corporis organici, cum intellectus nullius corporis sit actus, sed solùm quantùm ad opera sensitiuæ & vegetatiuæ.

Verùm id videtur non posse stare; in primis, quia sic anima intellectiua non esset anima, cum vt sic non esset actus corporis physici organici, quod est contra Aristotelem ponentem illam esse definitionem communem omni animæ, imò per ipsum Thomam dictam vniuocè de omnibus animabus; Secundò quia si anima intellectiua indigeret organo pro ipso sentire, quandiu igitur anima esset, ipsa sentiret, quod manifestè falsum apparet; patet autem consequentia, quia stante definito stant & ea quæ sunt in definitione: Tertiò quoniam per ipsum Thomam in prima parte, & in secundo contra Gentiles, ideo intelligentiæ non sunt formæ corporum cælestium, quoniam si sic essent maximè indigerent corpore pro intellectione, sicuti anima humana; ergo si anima est actus corporis

organici quantum ad ſenſationem, hoc eſt pro ſua intellectione: ergo in omni ſuo intelligere indiget phantaſia, ſed ſi ſic eſt, ipſa eſt materialis: ergo anima intellectiua eſt materialis.

Sed hinc fortè dicitur quod non oportet animam intellectiuam actu ſemper dependere ab organo, quamuis organum ponatur in eius definitione, ſed ſufficit quod aptitudine, ſicut moueri ſurſum eſt definitio leuis, quantumcunque leue non ſemper moueatur ſurſum, ſed ſufficit quod moueatur, vel poſſit moueri.

Sed hæc reſponſio multipliciter videtur deficere: Primò quia ſi ſola aptitudo ſufficeret in definitionibus, tunc dici poſſet quod aliquid eſſet homo, & tamen actu non eſſet animal rationale, ſufficeret enim ſecundùm reſponſionem quod eſſet aptitudine: Secundò, quoniam diceretur quod ſi anima aptitudinaliter dependet à phantaſia, non minùs ipſa erit inſeparabilis & materialis, quamuis ſemper actu non dependeat.

Ad hæc fortè dicitur quod illa nõ eſt definitio vera: ſed quædam deſcriptio ſeu notificatio: Ad ſecundum dicitur quod ad inſeparabilitatem non ſufficit dependere à corpore ſecundùm aptitudinem, quoniam ſeparata exiſtens & immaterialis poteſt de facto à corpore dependere: ſi verò actu ſemper dependeret, ſic quod nunquam ſine corpore poſſet exiſtere, vtique eſſet materialis.

Sed nullum iſtorum dictorũm videtur conueniens: Primum quidem quoniam omnes dicunt

illas duas definitiones datas de anima esse datas, vnam per causam formalem, & alteram per materialem, & per vnam demonstrari alteram. Secundum etiam dictum in pluribus videtur deficere. Primò quidem quoniam si anima humana duos habet modos intelligendi, vnum per phantasma, alterum verò sine phantasmate, videtur multùm irrationabile quòd substantia immaterialis moueatur à re materiali; nam quantumcumque immateriale in materiale agat, non videtur tamen actionem conuerti: Quare & etiam apud Theologos dubitatio orta est quomodo animæ cruciari possint ab igne corporeo. Secundò quia si anima separata habet habitudinem ad ipsum corpus, vel ergo reunietur, vel non; si primum tunc oportet redire ad opinionem Democriti ponentis resurrectionem, vel ad Pythagoram ponentem transmigrationem animarum in diuersa animalia, quòd in erratis est impugnatum pro qualibet parte; si verò detur secundum, tunc est contra ordinem naturæ, nam 8. phys. tex. 15. Aristoteles impugnat Anaxagoram ponentem mundum non fuisse per infinitum tempus, & postea incepisse: Natura enim vel vno modo procedit, vel pluribus, quod si pluribus, ordinatè tamen procedit, sed finiti ad infinitum nullus est ordò neque proportio, quare si finito tēpore anima est coniuncta corpori, infinito autem separata, non stabit ordo naturę. Tertiò, quia tam diuersi modi essendi, scilic. coniuncta & separata, tám-

que diuersi modi operandi, scilicet per phantasma & sine phantasmate, videntur arguere diuersitatẽ essentiæ: Nam hoc modo sublato nulla restat via probandi diuersitatem specificã inter aliqua: etenim 6. de hist. anim. ca. 24. dicit Aristoteles mulas quę in Syria pariunt quanquam valde similes sint nostris vt vix discerni possint, non tamen esse eiusdem generis propter tam diuersũ modum generationis habere, videturque per totum librum de animalibus asserere quod genita ex putredine & ex semine non sint eiusdẽ rationis, sicuti etiam affirmat Auerroës, idẽque Auerroës in fine de sommo & vigilia dicit, quod si qui essent homines qui non eodẽ modo cognoscerent sicut nos, non essent eiusdẽ generis nobiscum: Alterũ etiam dictum videlicet quod si anima semper esset coniũcta phantasmati, esset materialis non videtur bene dictum; quoniam sicuti per certum tempus esse coniunctum non tollit immaterialitatẽ, ita neq; esse semper coniũctum, sicut dicit Philosophus 1. Ethic. contra Platonem, diuturnitatem tẽporis non auferre speciem; quod confirmatur, quoniam intelligentia in mouendo orbẽ dependet semper à corpore, & tamen ipsa sic dependens immaterialis est; quare & intellectus supposito quod semper esset coniũctus corpori non tamen sequitur ipsum, esse materialem: Quòd si fortè veritatem continere dicitur de intelligentia, quoniã corpus suum æternũ est, at humanus intellectus corpus habet caducum; quare vel corrupto corpore ipse non esset, quod positioni repugnat, vel si esset sine opere esset, cũ

ſine phantaſmate per poſitionem intelligere non poſſet, & ſic otiaretur: Sed iſtud dictum non videtur rationabiliter dictum; primò quoniam nõ videtur illud ſequi, licet enim intellectus ſeparatus non moueretur à phantaſia iam corrupta, quid prohiberet ipſum moueri à phantaſijs exiſtentibus, quandoquidem ſunt omnes eiuſdem rationis, & ipſe non videtur prohiberi ex loci diſtantia, cũ non ſit in loco, & eo præſertim cum multi Theologi & grauiſſimi affirment, & angelos, & animas ſeparatas moueri ab iſtis inferioribus, deinde illud ad quod deducitur non videtur inconueniens, ſcilicet in ſeparatione otiari, quoniã cum duo oppoſita inſunt naturaliter alicui, non oportet quod in omni tempore vtrumque inſit, imò illud impoſſibile eſt, ſicuti ſomnus & vigilia naturaliter inſunt animali, & vigilia exẽpli gratia cõuenit in die, ſomnus vero in nocte, quare anima coniuncta intelliget, ſeparata vero otiabitur: Quod ſi dicitur incõuenire pauciſſimo tempore operari, & infinito otiari; verùm hæc reſponſio ſemetipſam interimit, nã ſi infinito tẽpore ſeparata intelligit, & tunc ſine phãtaſmate, pauciſſimo autem tempore cum phantaſmate, vtiq; naturalius erit ſibi intelligere ſine phãtaſmate quàm cum phantaſmate, quare non conuenienter in definitione animæ ponitur actus corporis phyſici organici, &c.

Quinto, quia talis eſſentia verè eſt ſenſitiua & vegetatiua, vel igitur poſt ſeparationẽ habet potentias quibus exercere poſſit ſua opera, vel non, ſi ſecundum videtur contra naturã quod æterno

tẽpore sit manca & totaliter priuata, nisi recurratur ad resurrectionẽ Democriti, vel ad fabulas Pytagoreas; si autẽ habet, cũ careat organis quibus fungitur proprio opere, sequitur iterum quod illæ potentiæ sint vanæ, quod minimè concederet Aristoteles.

Sexto quod verius talis anima dicatur secundùm quid immaterialis & immortalis modo superiùs exposito, patet per ipsum Philosophum 3. de anima ca. de intellectu agente, ibi enim cum dixisset vtrũque intellectum esse separatũ & immortalẽ, dixit postea, sed hic scilicet intellectus agens verè est qui immortalis est & semper intelligens, ille verò scilicet possibilis non, cum quãdoque intelligat & quandoque non intelligat, corrumpitur enim quodam interius corrupto, quod est quia ipse est coniunctus materiæ, quare ad corruptionẽ sensitiuæ corrumpitur; erit igitur re corruptibilis, sed secũdùm quid incorruptibilis, quoniã intellectus qui nõ est coniunctus materiæ est incorruptibilis: hæc itaque mihi ambiguitatem inferunt quoad secundum dictum.

Tertiũ dictũ est quod talis anima est verè forma hominis, & nõ tantùm vt motor: Huic quidẽ dicto ego cõsentio, si ponitur materialis; verũtamẽ si ponitur immaterialis, vt ipse dicit, nõ videtur esse notũ, oportet enim talẽ essentiã esse hoc aliquid & per se stans; quomodo igitur fieri poterit vt sit actus & perfectio materiæ, cum tale, scilicet actus materię sit nõ quod est, sed quo aliquid est, vt patet 7. metaph. Quod si dicitur hoc esse peculiare animæ intellectiuæ; hoc est valde

suspectum, & voluntariè dictum; sic etiam Auerroistæ possent dicere quòd anima intellectiua est forma dans esse, & non tantùm operari, cuius oppositum ipse credit secundùm eos: Esset quoque difficultas de esse compositi quod ponitur distinctum ab esse animæ, quodnam est illud esse, & quodnam corrūpitur; de quo etsi ipsi multa dicant, fateor me eorum verba tenere, sed non sensum: Quare sapienter mihi visus est Plato dicere ponens animam immortalem, quod verius homo est anima vtens corpore, quàm compositum ex anima & corpore, & veriùs eius motor scilicet corporis, quàm eius forma, cum anima sit illud quod verè est & verè existit, & potest induere corpus & eo spoliari: Non video enim quin & D. Thomas non habeat hoc dicere.

Quartum verò dictum erat de multiplicatione animarum, quod etiam non minùs apud me dubium est; cum 12. metaph. tex. 49. dicit Aristoteles talem multiplicationem esse per multam materiam: Quòd autem dicitur à quibusdam distingui per habitudines ad diuersas materias, vel quod loquitur Aristoteles per principia indiuiduantia, quæ materia possunt appellari: Mihi & ista videntur intricamenta, & nouæ inuentiones pro sustentanda positione, & nullo pacto ad mentem Aristotelis, sic enim intelligentias in eadem specie possemus multiplicare, imò ipsum Deum, quod quantùm consonet Peripateticis alijs relinquo considerandum: & licet aliqui concedant de intelligentijs:

& negent de Deo adducentes nouas rationes, quòd Deus multiplicari non poteſt; Certum eſt quòd illas rationes non fecit, nec vidit Ariſtoteles, & Deus ſcit quantùm valeant in via Ariſtotelis; ſed tantùm ſuperiori rationi ſimpliciter innititur: Ampliùs, quia ſecundùm principia Ariſtotelis mundus eſt æternus, & homo æternus, cum ſol & homo generent hominem 2. phyſ. & 8. eiuſdem, ſemper homo fuit genitus ab homine; Quare aut dabitur infinitum in actu, quod apertè vbique negat, aut oportet recurſum habere ad fabulas Pythagoreas impugnatas in erratis, aut ad reſurrectionem Democriti, quod non minùs reputatum eſt vanum.

Quintum etiam dictum non minùs videtur deficere; Nam quòd ponat animam intellectiuam de nouo fieri, illud quidem concedimus; verùm quòd non per generationem, ſed per creationem; hoc non videtur ſonare dictis Ariſtotelis; cum nunquam de tali creatione fecerit mentionem; imò ſi eam poſuiſſet, apertè peccaſſet per fallaciam conſequentis in 8. phyſ. cum voluit probare mundum nunquam incepiſſe, cum tantùm per veram generationem illud oſtendat; quòd ſi præter generationem poſuiſſet etiam creationem, ſuum erat etiam probare quod non per creationem, quod minimè fecit; quare manifeſtè peccaſſet. Quod etiam vlterius additur immediatè ſcilicet à Deo creari non videtur eidem Ariſtoteli conſonum, cum ponat Deum in hæc inferiora non agere

nisi per causas intermedias, huncque esse ordinem essentialem, quod autem vlteriùs additur quòd à parte post non desinat, istud ex toto videtur eius intentioni contradicere; primò quidem, nam omne incorruptibile est ingenitum 1. de cœlo tex. 125. vbi probat eorum conuertibilitatem, sed per concessa, anima intellectiua est incorruptibilis, ergò ingenita, ergo nunquam incepit, quod est oppositum concessi: Sed huic dicitur negando vltimam consequentiam, ergo nunquam incepit; sed tantùm sequitur, ergo nunquam incepit per veram generationem; sed hoc manifestè contradicit textui, sicut etiam notaui cum exponerem illum locum: Nam Aristoteles dicit ingenitum voco quod est, & nunquam fuit verum dicere quòd fuit: si igitur anima intellectiua est ingenita vt ibi loquitur Philosophus, ergo nunquam fuit verum dicere quod non fuit: nam vt expresse patet, vult illud esse genitum non solùm quod habet veras causas generationis, sed quodcunque incipit esse quomodocunque incipiat, quod vult conuerti cum corruptibili proportionabiliter sumpto, & sic sumit ingenitum & incorruptibile: Præterea mirabile est quòd tot tantasque rationes adducat Aristoteles ad probandum conuertibilitatem illorum, & nunquam exceperit animam intellectiuam, valde enim magnam causam dedisset errandi: Præterea quòd vlteriùs dicit eas remanere post mortem, & nullam Aristoteles faciat mentionem de eis valde improbabile videtur, cum Aristoteles tam diligens naturæ per-

ſcrutator, in Poëſi, in Rhetoricis, & in multis alijs fuerit tam diligens, & in re tam excellenti negligens: Ampliùs quia 1. Ethic. videtur ponere nullam felicitatem poſt mortem; imò quod magis eſt D. Thomas in 1. lectione 3. Ethic ſuper illa parte quod quis magis debet eligere mortem quàm magnum ſcelus committere, quaſi dubius quomodo Ariſtoteles hoc ponit, dicit quòd hoc dixit Ariſtoteles, quia poſt mortem remanet gloria, vel quia perſiſtere in illo actu virtuoſo per modicum tempus exiſtimat melius quàm viuere diu in actu vitioſo: modo ſi D. Thomas credidit Ariſtotelem tenere immortalitatem, nulla harum cauſarum eſſet conueniens, in promptu enim eſſet propter alium ſtatum: vnde D. Thomas quaſi admiratur quòd cum Ariſtoteles ponat poſt mortem nihil eſſe, quomodo vult quòd aliquis malit mori, quàm malè viuere: nam & ipſe in expoſitione Symboli Apoſtolorum ſuper carnis reſurrectionem dicit, quod ſi non expectaremus reſurgere, homo magis deberet perpetrare quodcunque ſcelus quam mori: Amplius vt ſupradictum eſt, mirabile eſſet quod Ariſtoteles nullam feciſſet mentionem de tali ſtatu poſt mortem, neque promiſiſſet declarare, quod tamen eſt contra ſuum morem: Præterea oporteret vel ponere reſurrectionem, vel fingere fabulas Pythagoreas, vel otiari tam nobiliſſima entia, quæ omnia videntur remotiſſima à Philoſopho: hæc autem dicta ſint, non vt tanto Philoſopho contradicamus, quid enim pulex contra elephantem: ſed ſtudio addiſcendi,

In quo ponitur quintus modus, ſcilicet quod eadem eſſentia animæ eſt mortalis & immortalis, verùm ſimpliciter mortalis, & ſecundùm quid immortalis.

CAPVT IX.

CVm itaque primus modus ponens intellectiuum realiter diſtingui à ſenſitiuo in mortalibus ſecundùm omnes impugnatus ſit modos: Et ſecundus ponens quòd intellectiuum & ſenſitiuum ſunt idem re, & tale eſt ſimpliciter immortale & ſecundùm quid mortale, ſit valde ambiguus, nec conuenire videtur Ariſtoteli; reliquum eſt vt ponamus vltimum modum, qui ponens ſenſitiuum in homine identificari intellectiuo, dicit quòd eſſentialiter & verè hoc eſt mortale, ſed ſecundùm quid immortale; & vt ordine procedamus, dicemus iuxta illa quinque dicta in ſuperiori capitulo.

Primum quidem nos ſimpliciter concedimus, ſcilicet quòd intellectiuum & ſenſitiuum in homine identificantur in re.

In ſecundo nos diſcordamus, quia dicimus quòd tale verè & ſimpliciter eſt mortale, ſecundùm quid verò & impropriè immortale.

Ad cuius euidentiam ſciendum eſt, & valde memoriæ mandandum in hac materia, quod cum omnis cognitio quoquo modo abſtrahat à materia, materia impedit cognitionem, vt ait Commentator 3. de anima comm. 5: Et illud eſt videre in ſenſibus qui non cognoſcunt ſecundùm qualitates reales, ſed ſecundum eorum intentiones, quare 2. de anima dicitur quòd proprium eſt vnicuique ſenſui eſſe receptiuum ſpecierum ſine materia: iuxta itaque tres modos ſeparationis à materia, tres modi cognitionis in vniuerſum reperiuntur, quædam enim ſunt quę totaliter ſunt ſeparata à materia, & ſic hæc in eorum cognitione neque indigent corpore tanquam ſubiecto, neque tanquam obiecto, eorum enim cognitio non recipitur in corpore, cum ipſa non ſint in corpore, neque à corpore mouentur, cum ſint mouentia non mota, & hæc ſunt ſubſtantiæ ſeparatæ, quas intellectus vel intelligentias appellamus, in quibus neque diſcurſus, neque compoſitio, neque aliquis motus reperitur, quædam vero ſunt quæ ſi non cognoſcant per qualitates ſenſibiles, verùm per earum ſpecies, quæ quendam modum immaterialitatis induunt, etenim & ſine materia dicuntur, & ſpirituales ſunt, tamen quia in genere cognoſcentium infimæ ſunt & valde materiales ſunt, ideo in ſuis operationibus indigent corpore & tanquam ſubiecto & tanquam obiecto; etenim tales cognitiones & in organo recipiuntur, quare & ſolùm ſingulariter repręſentant, & à rę corporea mouentur, & hæc

ſunt omnes vires ſenſitiuæ, licet aliquæ illarum ſint magis ſpirituales, & aliquæ minùs, vt ait Commentator 3. de anima comm. 6. & in libro ſuo de ſenſu & ſenſato; Cum natura autem ordinatè procedat, vt dicitur 8. Phyſ. inter iſta duo extrema, ſcilicet non indigere corpore vt ſubiecto vel vt obiecto, & indigere corpore vt ſubiecto & obiecto, eſt medium quod neque eſt totaliter abſtractum neque eſt totaliter immerſum; quare cum fieri nequeat vt aliquid indigeat corpore tanquam ſubiecto, & non tanquam obiecto, vt manifeſtum eſt; relinquitur vt tale intermedium non indigeat corpore tanquam ſubiecto, verùm tanquam obiecto; hoc autem eſt intellectus humanus, qui per omnes antiquos & modernos ponitur medius inter abſtracta & non abſtracta, ſcilicet inter intelligentias & gradum ſenſitiuum, infra quidem intelligentias, & ſupra ſenſitiua; Quare & in Pſalmo dicitur, minuiſti paulò cum ab Angelis; & paulò poſt, conſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum, oues & boues &c. hicque modus cognoſcendi eſt ille quem dixit Ariſtoteles 1. de anima tex. 12. ſi intelligere aut eſt phantaſia, aut non ſine phantaſia, non contingit hoc eſſe ſine corpore; Et cum 3. de anima declarauit intelligere non eſſe phantaſiam, cum non ſit organicum, & quòd non poteſt eſſe ſine phantaſia, cum 29. & 39. eiuſdem textu, nequaquam ſine phantaſmate intelligit anima; Ergo anima humana non indiget organo vt ſubiecto, ſed vt obiecto; iſtis autem omnibus grá-

dibus cognoſcitiuis ſecundùm Ariſtotelem & Platonem competit eſſe animas; quàre ſaltem ſecundùm Ariſtotelem quodlibet cognoſcens eſt actus corporis phyſici organici, verùm aliter & aliter; Nam intelligentiæ non ſunt actus corporis qua intelligentiæ ſunt, quoniam in ſuo intelligere & deſiderare nullo pacto indigent corpore, ſed qua actuant & mouent corpora cœleſtia, ſic animę ſunt, & ſunt actus corporis phyſici organici, ſtella namque eſt organum cœli 2. de cœlo & 12. Metaph. tex. 48. omnis orbis eſt propter ſtellam; quare actuant corpus phyſicum organicum, & vt ſic indigent corpore vt obiecto, verùm ſic actuando & mouendo nihil recipiunt à corpore, ſed tantùm dant ei: Anima autem ſenſitiua ſimpliciter eſt actus corporis phyſici organici, quia & indiget corpore tanquam ſubiecto, cum non fungatur ſuo officio niſi in organo, & indiget corpore tanquam obiecto: media verò quæ eſt intellectus humanus in nullo ſuo opere totaliter abſoluitur à corpore, neque totaliter immergitur; quare non indigebit corpore tanquam ſubiecto, ſed tanquam obiecto & ſic medio modo inter abſtracta & non abſtracta erit actus corporis organici; nam intelligentiæ quâ intelligentiæ non ſunt animę, quia nullo modo vt ſic dependent à corpore, ſed qua mouent corpora cœleſtia; At intellectus humanus in omni ſuo opere eſt actus corporis organici, cùm ſemper dependeat à corpore tanquam obiecto; eſt & differentia inter intelligentiam & intellectum humanum in dependendo ab or-

gano; quoniam humanus recipit & perficitur per obiectum corporale, cum ab eo moueatur. At intelligentia nihil recipit à corpore cœlesti sed tantùm tribuit: A sensitiua autem virtute differt intellectus humanus in dependendo à corpore, quia sensitiua subiectiuè & obiectiuè dependet, humanus autem intellectus obiectiuè tantùm: Et sic medio modo humanus intellectus inter materialia & immaterialia est actus corporis organici: Quapropter non vno modo corpora cœlestia, homines, & bestiæ animalia sunt, cum non vno modo eorum animæ sint actus corporis physici organici, vt visum est: Ideo Alexander in paraphrasi de anima dixit intelligentiam satis æquiuocè dici animam cœli; & cœlum animal: Cui & consentire videtur Auerroës libro de substantia orbis; propriè verò bestiæ animalia dicuntur, sicut est communis vsus loquendi, medio autem modo homines animalia nuncupata sunt: Neque apud Aristotelem fingendum est quod iste modus intelligendi intellectus humani sit ei accidentalis, scilicet moueri ab obiecto & non indigere subiecto, tum quia vnius rei est tantùm vnus modus operandi essentialis, tum quia sicut modus sensitiuæ nunquam transmutatur in modum intelligentię vel intellectus humani, neque modus intelligentię in modum humani vel sensitiui, ita pariter modus humanus intelligendi non videtur posse transmutari in modum intelligentię, quod esset si intelligeret absque indigentia corporis vt subiecti & obiecti: hoc etiam firmatur, quia

ſic natura trāſmutaretur in alteram naturā, cum & operationes eſſentiales tranſmutarentur Amplius per nullum naturale ſignū cognoſci poteſt intellectū humanum habere alium modum intelligendi vt experimento comprehendimus, quoniā ſemper indigemus phantaſmate: Quare concluditur quod hic modus intelligendi per phantaſma eſt eſſentialis homini: Ex quibus modò eſt ſyllogiſanda concluſio principalis intenta, ſcilicet quod anima humana ſimpliciter materialis eſt, & ſecundùm quid immaterialis.

Primò per ſyllogiſmum diuiſiuum ſic; humanus intellectus eſt immaterialis & materialis, vt patet per habita; ſed nòn æqualiter de his participat, neque eſt plus immaterialis quàm materialis, vt probatum eſt capite præcedenti; ergo eſt magis materialis quàm immaterialis, & ſic ſimpliciter erit materialis, & ſecundùm quid immaterialis.

Secundo, eſſentiale eſt intellectui intelligere per phantaſmata vt monſtratum eſt, & patet per definitionem animæ, cum ſit actus corporis phyſici organici; quare in omni opere indiget organo; ſed quod ſic intelligit de neceſſitate inſeparabile eſt; ergo humanus intellectus mortalis eſt: Minor autem patet, tum ex Ariſtotele dicente, ſi intelligere eſt phantaſia, aut non ſine phantaſia, non contingit ipſam ſeparari, tum quia ſi ſeparabilis eſſet, vel non haberet operationem & ſic otiaretur, vel haberet, & ſic phantaſmate operaretur, quod eſt contra maiorem demonſtratam: Et iterum hoc ſic

firmatur, quoniam Aristoteles non posuit aliquã intelligentiam sine corpore, cum 12. metaph. secundùm numerum orbium ponit numerum Intelligentiarum: Multò ergo minùs potest ponere intellectum humanum sine corpore, cùm sit longè minùs abstractus quàm intelligentia: imò si mundus est æternus, vt opinatus est Aristoteles, infinities infinitæ formæ sunt actualiter sine corpore, quod apud Aristotelem ridiculum videtur, quare anima humana apud Aristotelem absolutè pronuntianda est mortalis; verùm cum sit media inter abstracta simpliciter, & immersa materiæ, quoquo modo de immortalitate participat, quod & sua essentialis operatio ostendit; nam non dependet à corpore tanquam subiecto, in quo conuenit cum intelligentijs, & differt à bestijs, & indiget corpore vt obiecto in quo cõuenit cum bestijs; quare & mortalis est: Et ad completam intelligẽtiam eorum quę dicta sunt, scire oportet, quid sit indigere organo vt subiecto, & vt obiecto, & eis non indigere.

Indigere itaque organo vt subiecto, est in corpore recipi, & modo quantitatiuo & corporali, sic quod cum extensione recipiatur, quo modo dicimus omnes virtutes organicas recipere, & suis officijs fungi, sicut oculus videndo & auris audiendo, visio namque est in oculo & modo extensiuo; quare non esse in organo, siue subiectiuè eo non indigere, est vel non esse in corpore, vel in eo non esse modo quantitatiuo; vnde dicimus intellectum non indigere corpore vt subiecto in sui intellectione, non

quia intellectio nullo modo ſit in corpore, cum fieri nequit ſi intellectus eſt in corpore vt ſua immanens operatio quoquo modo non ſit in eo, vbi enim ſubiectum eſt & accidens ſubiecti neceſſe eſt eſſe: ſed pro tanto intellectio dicitur non eſſe in organo & in corpore, quoniam modo quantitatiuo & corporali non eſt in eo; quapropter poteſt intellectus reflectere ſupra ſeipſum, diſcurrere, & vniuerſaliter comprehendere, quod virtutes organicæ & extenſæ minimè facere queunt; hoc autem totum prouenit ex eſſentia intellectus, quoniam qua intellectus eſt non dependet à materia, neque à quantitate, quod ſi humanus intellectus ab ea dependet, hoc eſt vt ſenſui cõiunctus eſt, quare accidit ſibi qua intellectus eſt à materia & quantitate dependere; vnde & eius operatio non eſt magis abſtracta quàm eſſentia, niſi enim intellectus haberet quod ex ſe poſſet eſſe ſine materia, intellectio ipſa non poſſet exerceri niſi modo quantitatiuo & corporali: At quamuis intellectus humanus vt habitum eſt, intelligendo non fungatur quantitate: Attamen quoniam ſenſui coniunctus eſt, ex toto à materia & quantitate abſolui non poteſt, cum nunquam cognoſcat ſine phantaſmate, dicente Ariſtotele 3. de anima, nequaquam ſine phantaſmate intelligit anima, vnde ſic indigens corpore vt obiecto, neq; ſimpliciter vniuerſale cognoſcere poteſt, ſed ſẽper vniuerſale in ſingulari ſpeculatur, vt vnuſquiſq; in ſeipſo experiri poteſt:

In omni námque quantumcunque abſtracta cognitione idolum aliquod corporale ſibi format, propter quod humanus intellectus primò & directè non intelligit ſe, componitque, & diſcurrit; quare ſuum intelligere eſt cum continuo & tempore, cuius totum oppoſitum contingit in intelligentijs quæ ſunt penitus liberatæ à materia; ipſe igitur intellectus ſic medius exiſtens inter immaterialia & materialia, neque ex toto eſt hîc & nunc, neque ex toto ab hîc & nunc abſoluitur, quapropter neque ſua operatio ex toto eſt vniuerſalis, neque ex toto eſt particularis, neque ex toto ſubijcitur tempori, neque ex toto à tempore remouetur: Rectè autem & ordinatè ſic proceſſit natura, vt à primis ad extrema per media deueniat: intelligentię enim cum ſimpliciter abſtractæ ſint, nullo modo intelligendo indigent corpore vt ſubiecto, vel vt obiecto; quare ſimpliciter naturam cognoſcunt, primò ſe intelligentes, & ſimplici intuitu, quapropter & à tempore, & à continuo abſolutæ ſunt: virtutes autem ſenſitiuæ, cum immerſæ ſint materiæ, tantùm ſingulariter cognoſcunt, non reflectentes ſupra ſeipſas, neque diſcurrentes: At humanus intellectus ſicut medius exiſtit in eſſe, ſic & in operari, veluti retrò dictum eſt, vnde recepta in eo, neque penitus ſunt potentiâ intellecta, nec actu intellecta: Patet igitur quid ſit indigere corpore vt ſubiecto & vt obiecto, & eis non indigere, quæque indigent, quæq; non indigent, & quomo-

do. Vlteriúsque sciendum est quod quicunque ponunt animam humanam esse immortalem, & multiplicatam dicunt, quòd ex eo quod est naturę immaterialis, ipsa est hoc aliquid per se subsistens; quare & sine corpore potest esse & operari, ipsáque sic separata existens non habet de virtutibus animæ nisi intellectum & volũtatem, sicut & Intelligentiæ, vnde nullam virium sensitiuarum vel vegetatiuarum habet, nisi velut in principio valde remoto: At quoniam ipsa inter substantias abstractas infima est, vltra illum modum essendi habet & alium, nam & potest esse quo aliquid sit; quare veraciter potest corpus ipsum informare, & ex sui imperfectione numerari ad numeratiõnẽ corporũ, induítque omnes vires sensitiuæ, & vegetatiuę quare cũ organo illas exercet, & vt sic morticinia fit: intellectũ autem & voluntatem sic coniuncta corpori quãuis habeat, liberè tamen eas exercere non valet, quandoquidem sine corporali instrumento saltem vt obiecto earum officio fungi non potest, cuius oppositum contingit in separatione, quoniam totaliter absque organo corporali exire potest in actum: At altera opinio existimans hæc esse deliramenta, & principijs Philosophiæ repugnantia, vtpote quod idem sit hoc aliquid per se subsistens & etiam quo hoc aliquid aliud sit: tanquam disparatos modos operandi habens, modusque ille essendi separatus nulla ratione vel experimento probatus, sed sola voluntate positus, modóque habens potentias sensitiuæ & vegetatiuæ, modò eas deserens, secundum

vnum modum intelligens coniuncta, secundùm alium separata, paucissimóque tempore coniuncta, infinito separata, nisi fingamus transmigrationem animarum in corpora ipsámq; incepisse, & numquam defecturã, modò induens corpus, modò spolians, vt vulgus fert de lamijs, cúmque à corpore separatur desinit actualiter esse actus corporis; quare vel nullibi est, vel si alicubi, quomodo igitur illuc peruenit, aut enim alteratione, aut motu locali; non alteratione, vt manifestum est; neque motu locali, cum 6. physic. indiuisibile localiter moueri non potest, quod si nullibi ponitur, quid igitur prohibet secundùm Aristotelem ponere & aliquas intelligentias non mouentes orbes, infinitiesque infinita ponetur illa multitudo, neque sciri potest an otietur vel operetur, nisi confictum aliquid vel voluntariũ ponatur, cúmque materialia actu infinita esse non possunt, in quibus manifesta est multiplicatio, & etiam necessaria est in immaterialibus, in quibus non est necessaria multiplicatio, neque possibilis est distinctio in eadem specie ponitur infinita multitudo actu: Quapropter cũ hęc omnia irrationabilia & ab Aristotele aliena esse videantur, ideo rationabilius videtur quòd anima humana cùm sit suprema & perfectissima materialium formarum, verè est quo aliquid est hoc aliquid, & nullo modo ipsa verè est hoc aliquid, quare verè est forma simul incipiẽs & desinens esse cum corpore, neq; aliquo pacto potest operari vel esse sine eo, vnúmq; tãtum modũ essendi vel operandi habet, quare & multiplicari

poteſt, cũ iſtud verè ſit principium multiplicandi in eadẽ ſpecie, neque ſunt actu infinitæ, ſed tantũ potentia, ſicut & cætera materialia, virtuteſque habet organicas & ſimpliciter materiales ſcilicet ſenſitiuæ & vegetatiuæ, verùm cùm ipſa ſit materialium nobiliſſima in confinióque immaterialium aliquid immaterialitatis odorat, ſed non ſimpliciter, vnde habet intellectum & voluntatem, in quibus cũ Dijs conuenit, verùm ſatis imperfectè & æquiuocè, quandoquidem Dij ipſi totaliter abſtrahunt à materia, ipſa verò ſemper cum materia, quoniã cum phantaſmate, cũ continuo, cum tempore, cum diſcurſu, cum obſcuritate cognoſcit, quare in nobis intellectus & voluntas non ſunt ſyncerè immaterialia, ſed ſecundùm quid & diminutè, vnde veriùs ratio quàm intellectus appellari dicitur; non enim vt ita dixerim, intellectus eſt, ſed veſtigium & vmbra intellectus, cui teſtatur quod dicitur 2. metaph. ſicut ſe habet oculus nycticoracis ad lumẽ ſolis, ſic intellectus noſter ad manifeſtiſſima in natura, quanquam peruersè illud expoſuerit Auerroës, & quemadmodum luna eſt de natura terræ, vt dicit Ariſtoteles lib. de anim. ſic anima humana eſt de natura intelligentiæ, in luna autem eſt terra ſolùm ſecundùm proprietatem, non autem ſecundùm eſſentiam; quare & intelligere eſt in anima humana ſecundùm participationem proprietatis & non eſſentiæ; hoc autem totum conſonat naturæ quæ gradatim procedit, vegetabilia enim aliquid animæ habent, cùm in ſeipſis operentur: At multùm materialiter, cũ ſuis non

fungatur officijs nisi per qualitates primas, & ad esse reale earum operationes terminantur: Deinde succedunt animalia solum tactum & gustum habitentia, & indeterminatam imaginationem; post quæ sunt animalia quæ ad tantam perfectionem perueniunt vt intellectum habere existimemus, nam multa mechanicè operantur, vt construendo casas; multa ciuiliter, vt apes, multa omnes ferè virtutes morales, vt patet inspicienti libros de hist. anim. in quibus miranda ponuntur quæ referre nimis esset prolixum; imò infiniti ferè homines minùs videntur habere de intellectu quàm multæ bestiæ. Ponitur & cogitatiua inter vires sensitiuas, de cuius excellentia quid dicere oportet, quando teste Commentatore 2. de anima comm. 60. cognoscat indiuidua decem prædicamentorum, ratióque particularis ab omnibus posita sit; imò Galenus, Homerus, & multi excellentes viri ipsam esse intellectum existimauerunt; quod si parùm ascendamus, humanum intellectum ponemus immediatè supra cogitatiuam, & infra immaterialia, de vtroque participantem, vt scilicet non indigeat corpore vt subiecto ad modum prius expositum, & indigeat vt obiecto, qui modus est sibi essentialis & inseparabilis; quare inter materiales formas absolutè reponendus est, cui attestatur quòd tantùm cum mortalibus conuersatur nisi fingamus (vt Antiqui) homines Deos fieri & in cœlum rapi, quod totum fabulosum 3. & 12. metaph. esse ex-

ſtimauit Ariſtoteles, illudque à legibus eſſe confictum propter hominum vtilitatem. Ad hanc itaque poſitionem nullum ſequi videtur inconueniens, omnia rationi & experimentis conſonare, nihil fabuloſum, nihil creditum poni. Quòd ſi quæ videntur contra hunc modum eſſe, vtpote cum ſit in materia calida & frigida, quomodo fieri poteſt vt non qualis fiat, & in ſui opere organo non fungatur, & vniuerſaliter non recipiat; hæc certè & huiuſmodi ſatis debilia non minùs difficultatem faciunt contra priorem poſitionem, cum & ipſa fateatur eſſe formam in materia. Quòd ſi quis dicat neutram opinionem eſſe veram, ſed illam Auerrois, profectò apud me quicumque eam opinionem imaginatur ipſe eſt fortiſſimæ imaginationis, credóque pictores nunquam pulchrius monſtrum hoc monſtro finxiſſe, cum hoc quoque ſit contra Ariſtotelem vt ſupra monſtratum eſt. Quare hæc recitata mihi inter omnes probabilior videtur, magiſque ad mentem Ariſtotelis. Ex quibus omnibus patere poteſt, quòd multa quæ dicuntur ab Ariſtotele de intellectu videntur ſe inuicem oppugnare cum minimè oppugnent: dicit enim quandoque quod eſt materialis & mixtus ſeu non ſeparabilis, quandoque verò quod eſt immaterialis & ſeparabilis. In definitione namque dicitur quod eſt actus corporis organici, quandoque verò dicitur quod nullius corporis eſt actus, hæc verò pugnantia videntur; quare in diuerſos tramites diuerſi declinauerunt, & aliqui exiſtimant Ariſtotelem

seipsum non intellexisse; verùm omnia iam aperta sunt ex prædictis, neque vlla est contrarietas; intellectus enim absolutè & quà intellectus est omninò immixtus, & separatus est, at humanus vtrumque retinet, nam separatur à corpore vt subiecto, non separatur verò vt obiecto; intellectus etiam quà intellectus, nullo modo est actus corporis organici, quoniam intelligentiæ non indigent organo ad intelligendum, sed tantùm ad mouendum; At intellectus humanus qua humanus, est actus corporis organici vt obiecti, & sic non separatur, non autem vt subiecti, & sic separatur, quare nullum repugnans.

In tertio autem dicto, videlicet quòd anima est verè forma hominis, apparet quòd longè meliùs secundùm istum modum saluatur quàm secundùm priorem; est enim, vt dicebatur, valde difficile imaginari quòd vnum per se existens sit verè forma; quare D. Gregorius Nissenus, vt refert D. Thomas de eo, cùm vidit Aristotelem dicere animam esse actum corporis, dixit Aristotelem credere animam humanam esse corruptibilem, quia forma per se existens verè non potest esse actus corporis organici, imo & aliqui dicunt hoc etiam sensisse Gregorium Nazianzenum de Aristotele.

Quartum autem, scilicet quòd animæ humanæ sint numeratæ, affirmamus; verùm illa quæ superiorem modum torquebant, nos non torquent; etenim cùm materiales sint, distinguuntur per materiam, neque infinitas animarum nos conturbat.

De quinto etiam dicimus quòd anima humana est facta, sed non per creationem, verùm per generationem, cùm sol & homo generent hominem 2. phys. & ipsa est vltima in consideratione naturali; & quod dicitur 1. de part. cap. 1. de intellectu non spectare ad naturalem, verum est de vero intellectu, ipse enim est mouens non motus; at humanus est mouens motus; quare hic est de consideratione, ille verò minimè, cùm 2. phys. quæ non mota mouent non sunt physicæ considerationis; & hanc rationem tangit Philosophus ibi 1. de part. Cúmque vlteriùs dicebatur ipsam venire deforis, intelligendum est, vt mens simpliciter, non vt humana; vel si vt humana, intelligendum est non absolutè, sed quòd in ordine ad sensitiuam & vegetatiuam magis participat de Diuinitate; Nam 4. de part. cap. 9. solus homo est erectę naturę, quia solus homo multę Diuinitatis est particeps; non tamen ponimus quòd homo remaneat post mortem quantum ad eius animam, cùm incipiat esse, & 1. de cœlo quicquid incipit desinit, & Plato 8. de legibus dicit, quicquid quomodocumque incipit esse, & desinit esse; & quod dicitur de textu 17. duodecimi metaph. non approbo Alexandri responsionē quā ibi refert Cōmentator ex relatione Themistij, illud s. intelligi de intellectu agente, nā intellectus agens non est forma hominis; sed intelligitur de intellectu possibili, qui quandoque intelligit, & quandoque non; corrūpitur n. quodam interius corrupto, id est sensitiuo cui identificatur, verū Aristoteles illud intelligit

dę per se & non per accidens, quasi dicat nihil prohibere eum remanere qua intellectus est, nō qua humanus, cum iam 1. de cœlo monstratum est quod omne genitum corrumpitur; sed quod hęc mens fuerit Aristotelis de anima humana potest manifestari ex 12. metaph. tex. 39. vbi scribit hęc. Delectatio autem qualis optima paruo tempore nobis, sic enim semper illis est, nobis quidem impossibile. Ex quibus verbis primò apparet quod Dij simpliciter immortales sunt; nam si semper delectantur, quoniam semper intelligunt, in eodem. n. textu sequitur, vigilatio, sensus, & intelligentia delectabilissimum: si ergo semper delectantur semper sunt: Ergo immortales sunt: At homines mortales sunt, quoniam paucissimo tempore delectantur, operari enim sequitur esse: Quod si homo quandoque immortalis nuncupatur, id intelligitur secundùm quid, quoniam & 2. de part. cap. 10. dicitur, solus homo inter mortalia maximæ Diuinitatis est particeps, comparatúsque cæteris mortalibus immortalis dici potest, sicut enim dictum est, homo est medius inter Deos & bestias, quare sicut pallidum comparatum nigro dicitur album, sic homo comparatus bestijs dici potest Deus & immortalis, sed non verè & simpliciter: Quod si maiores nostri homines in Deos versos aliquando posuerunt inquit Aristoteles 12. metaph. tex. 50. hoc fabulosè posuerunt ad persuasionem multorum, & ad opportunitatem multorum, & ad leges conferens: sed solus Deus ipse proprie immortalis dicitur, in fine n.

illius 39. textus dicit, dicimus autem Deum animal esse sempiternum optimum ; quare vita & duratio continua & æterna existit Deo , hoc enim Deus. Alterum etiam ex istis verbis apparet scilicet humanum intellectum sine phantasmate non intelligere : namque ęterna semper delectantur, quia semper intelligunt , ipsa in sua intellectione non indigent phantasmate, si enim indigerent , æterna non essent , cum 2. de anima phantasia sit motus factus à sensu secundùm actum , imò nec sunt mota ab aliquo dum intelligunt , dicente Philosopho eodem tex. 50. diuinissimum & honorabilissimum non transmutatur : indignius enim transmutatio & motus quidem iam tale : imò in eis, quod intelligit, quod intelligitur, & intellectio idem sunt, vt eisdem citatis textibus dicitur : At humanus intellectus cum paucissimo tempore intelligit, non potest absolui à phantasmate, cum non intelligat nisi motus, nam intelligere in quodam pati consistit , mouens autem intellectum est phantasma vt patet 3. de anima : quare non intelligit sine phantasmate, quanquam non sicut phantasia cognoscit : quoniam medius existens inter ęterna & bestias vniuersale cognoscit,secundùm quod cum ęternis conuenit, & differt à bestijs ; tamen vniuersale in singulari speculatur, quod differt ab ęternis, & conuenit quoquo modo cum bestijs : bestię autem ipsę in fine cognoscentium constitutę neque simpliciter vniuersale, neque vniuersale in singulari , sed tantùm singulare singula-

riter comprehendunt: Sunt itaque in vniuersum tres modi animalium, cùmque omne animal cognoscit, sunt & tres modi cognoscendi; sunt n. animalia omninò æterna, sunt & omnino mortalia, sunt & media inter hæc; prima sunt corpora cœlestia, & hæc nullo modo in cognoscendo dependent à corpore; alia verò sunt bestiæ, quæ à corpore dependent vt subiecto & obiecto, quare tantùm singulare cognoscunt; intermedia verò sunt homines, non dependentes à corpore vt subiecto, sed tantùm vt obiecto, quare neque vniuersale, simpliciter vt æterna, neque singulariter tantùm, vt bestiæ, sed vniuersale in singulari contemplantur: hos autem tres modos cognoscendi insinuauit Aristoteles 1. de anima cũ dixit, si intelligere est phantasia, aut non est sine phantasia; nam per phantasiam intelligit sensum qui vtroque modo indiget corpore, scilicet vt subiecto & vt obiecto; per non esse verò phantasiam & non esse sine phantasia, intelligit intellectum humanum, quare indiget corpore vt obiecto & non vt subiecto; illud autem quod neque est phantasia & omnino est sine phantasia, verè intellectus est, & est diuinorum; neque plures modi cognoscendi ab Aristotele in aliquo loco sunt reperti, neque consonat rationi; dicere enim vt volunt affirmantes intellectum humanum esse absolutè immortalem, ipsum intellectum duos habere modos cognoscendi, scilicet sine phantasmate omninò, & alium cum phantasmate, est transmutare naturam humanam in diuinam, & parùm hoc distat à fabulis Ouidij in

libro metamorphoſeos, concedit enim philoſophos antiquos hoc fabuloſè poſuiſſe ad vtilitatem legum, ſicut dictum eſt. Quod ſi quis calumniabitur, quoniam dictum illud, ſcilicet nos pauciſſimo tempore delectari, intelligendum eſſe de homine, & non de eius anima; quare homo non intelligit ſine phantaſmate, homo enim mortalis eſt, at anima eius immortalis eſt; quare vt in ſeparatione ſine phantaſmate intelligit: ſed obſecro ſic calumniantem, imò cauillantem videre nedum Ariſtotelem interpretari ſtudeat Ariſtotelem corrumpat; in primis quidem quoniam Ariſtoteles hîc non facit differentiam inter hominem & animam, cùm neque inter Deum & corpus cœleſte, dicit enim Deum eſſe animal æternum; ſecundò quia ſi tantùm de homine & non de anima eius intelligit, vbi igitur de cognitione animæ ſeparatæ loquitur? Nam ibi erat locus, cùm in metaphyſica ſit quæ eſt de ſeparatis. Tertiò quia ſic anima humana ſimpliciter efficeretur diuina, cùm modum operandi Diuinorum ſumeret, & ſic poneremus fabulas Ouidij, ſcilicet naturam in alteram naturam tranſmutari. Quartò quoniam in tanta re Ariſtoteles nunquam verbum faciens maximè eſſet accuſandus: quare ſic excuſantes Ariſtotelem, maximè Ariſtotelem incuſant. Quòd ſi quis dicat quod de eſſe animæ ſeparatæ Ariſtoteles 3. de anima textu comm. 36. promittit tractare cum dixit ſe poſteriùs pertractaturum an humanus intellectus poſſit ſeparata intelligere: quare vel liber metaphyſicæ ab Ariſtotele non fuit per-

fectus fortassis morte præuento, vel quoniam nondum complementum peruenit ad nos, vnde non mirum sit si de eius esse separato nihil ab Aristotele habemus, quod per Commentatorē 3. de anima comm. 36. confirmatur, cum ipse dicat istam quęstionem non fuisse terminatam ab Aristotele quantum adhuc habemus per eius libros, quare est tam difficilis. Ad hoc autem dicitur quod illa verba magis arguunt oppositum, quàm propositum, dicit enim sic, vt cum autem contingat aliquem separatorum intelligere ipsum existentem non separatum à magnitudine, aut non, considerandum posterius: ex quibus apparet primò quod intellectus humanus à magnitudine non est separabilis, quare sine phantasia non cognoscit, & si sic, inseparabilis est, quoniam si est phantasia aut non sine phantasia inseparabilis est: verùm ad quod dicitur (posterius perscrutandum) D. Thomas in expositione vltimi textus 9. metaph. dicit, in illo textu Aristoteles illam quęstionem determinare, quam insolutam 3. de anima reliquit, quanquam ipse D. Thomas 3. de anima aliter dixerit, scilicet in Metaphysica in melius mutauit sententiam: verùm talis cognitio quę 9. metaph. ponitur de intelligentijs non est sine phantasmate, cum & in principio 2. metaph. dicat Aristoteles intellectum nostrum ad separata se habere sicut Nycticorax ad lumen solis: vnde & D. Thomas lib. 3. contra gentiles cap. 48. dicit sententiam Aristotelis de intellectione separatorum esse, quod tantum ea intelligimus secun-

ſecundùm curſum ſcientię ſpeculatiuę, quare non ſine phantaſmate vt notum eſt: & diligenter aduerte quod ibi videtur innuere hanc noſtram opinionem, ſcilicet quod Ariſtoteles ſenſerit animam humanam non verè eſſe intelligentem, ſed ſolùm habere quandam participationem intellectus, quare & impropriè immortalis; puto tamen quòd & illud verbum (poſterius perſcrutandum) poteſt intelligi de libris Ethicorum, ibi enim declarat quod vltima felicitas animi eſt in contemplatione abſtractorum per Metaphyſicam; quare idem quod prius.

In quo reſpondetur ad obiecta aliarum opinionum.

CAPVT X.

VT validior ſit noſtra poſitio operæ pretium eſt ad ea quę in oppoſitum per alias opiniones adducta ſunt reſpondere: & quoniam tenemus in homine idem ſecundum rem eſſe vegetatiuum, ſenſitiuum & intellectiuum, ideo reſpondetur quod contradictoria de eodem abſolutè dici non poſſunt, tamen quod vnum abſolutè & alterum ſecundùm quid, vel ambo ſecundum quid non inconuenire, ſicut dicitur in Elenchis, & ſic eſt in propoſito, nam intellectus humanus abſolutè eſt mortalis & ſecundùm quid immortalis.

Ad primum contra ſecundum dictum dicitur quod anima humana ſic potens recipere omnes ſpecies formarum materialium duas habet conditiones : vnam ſcilicet quòd ſecundùm ſe eſt immaterialis & non indigens organo tanquam ſubiecto pro quanto recipit & intelligit illa , quod nos concedimus : verùm alteram habet quoniam formas illas non recipit niſi mota à phantaſmatibus ſicut plane ibi docet Ariſtoteles , quare indiget organo tanquam obiecto : ſed per demonſtrata quod ſic ſe habet eſt ſimpliciter materiale & ſecundùm quid immateriale, & hæc eſt noſtra concluſio intenta : Quòd ſi dicitur nunquid ipſa eſt forma materialis ? dicimus quòd in parte ſic, & in parte non : & quantum ad id quod de immaterialitate participat , licet non cognoſcat ſe per ſpeciem propriam , ſed aliorum , vt dicitur 3. de anima , ſecundùm tamen illud eſſe , poteſt quoque modo ſupra ſeipſum reflectere & cognoſcere actus ſuos, licet non primò & ita perfecte ſicut intelligentiæ : nec mirandum eſt quoniam anima in intelligendo non vtitur organo corporali , neque appenditijs materiæ ; & ſi vlterius inſtetur, ipſa anima non habet eſſe niſi in materia , & per qualitates primas vnà cum quantitate , ſed cum operari ſequitur eſſe , ergo ſine illis operari non poteſt , ergo non poteſt operari ſine appenditijs materiæ cuius oppoſitum dicis : Præterea ſecundùm philoſophum 2. & 3. de anima, ad hoc vt pupilla recipiat

omnes colores non solùm sua essentia non debet esse color, verùm nec coniuncta colori, ergo si anima intellectiua debet recipere omnes formas materiales, nedum debet esse immaterialis, verùm nec alicui formæ materiali coniuncta, & per consequens neque cum calido vel frigido quod tamen falsum est: verùm sic opponens non videt quòd & hæc omnia sunt & contra alias opiniones, nam & secundùm eas anima non est in materia nisi per quale & quantum, quare & sine illis operari non poterit: quòd si qua est responsio pro eis & pro hac erit: veruntamen ad primum dicitur quòd reuera intellectus humanus non potest intelligere nisi in materia sint quale & quantum sensibile, cum non possit operari nisi ipse sit, ipseque esse non potest nisi cum dispositione conuenienti, non tamen sequitur quòd per tales dispositiones intelligat, imò vt satis liquet non sequitur in sensu: nam virtus visiua non videt nisi oculus sit calidus, non tamen per caliditatem, vel aliquam aliam qualitatem realem videt, sed per speciem visibilem.

Ad secundum dicitur quod materiale vniuersaliter non impeditur per coexistentiam alterius materialis à cognitione, sic enim visus non cognosceret colores, cum visui sint coniunctæ primæ qualitates, sed bene per coexistentiam alicuius illorum quorum ipse est perceptiuus impeditur, per rubedinem enim impeditur à cognitione aliorum colorum quorum & rubedinis est perceptiuus:

quapropter si intellectus esset pura forma materialis, cum omnium formarum materialium est perceptiuus, impediretur ab earum cognitione; At ipsum esse immaterialem probatum est, licet non simpliciter immaterialis sit; quapropter per coexistentiam formarum materialium non impeditur, alterius enim rationis sunt materiale & immateriale, intellectus enim agens non impedit possibilem à receptione specierum quantumcunque perficiat possibilem, sicut dicit Commentator comm. 4. & 5. tertij de anima.

Ad secundum verò in oppositum adductum dicitur, quod ea quæ sunt in intelligentijs sunt simpliciter actu intellecta, & penitus à materia denudata; quæ autem sunt in sensu sunt mere intellecta in potentia, quæ verò sunt in intellectu humano medio modo se habent, quoniam species primò vniuersaliter repræsentat, secundariò verò vt in supposito, quandoquidem ex toto absolui non potest à materia, cum intellectus pro quacunque sui cognitione moueatur ab obiecto; & in singulari speculatur vniuersale, sicut dictum est: sed per monstrata hic arguit virtutem secundùm quid, non autem simpliciter immaterialem: Quòd si dicitur cum ipse intellectus sit in hac quantitate, quomodo igitur species in eo recepta poterit vniuersaliter repræsentare: Cui dicitur hoc nihil prohibere: primò quia accidit sibi qua intellectus est vt sit in quantitate: secundò quoniam etsi est in quantitate, tamen quantitas non est principium illius ope-

rationis, neque in eo opere ea per se vtitur: Tertiò quoniam vt ex dictis patet, non ex toto absoluitur à quantitate & eius conditione, cum semper speculetur vniuersale in particulari: intellectus enim humanus habet, & quod sit intellectus, & humanus, qua enim intellectus est, vniuersale cognoscit, sed qua humanus vniuersale nisi in singulari perspicere nequit: Ad illud verò de organo dicitur iuxta prædicta ipsum indigere eo vt obiecto, non subiecto: quid autem vtrumque horum sit superiori capite dictum est: & si instetur nonne coniungitur materiæ per qualitates primas, qualis igitur vtique fiet? quare aut calor aut frigus, non igitur omnia cognoscet: Ad quod dicitur intellectum non coniungi materiæ qua intellectus est, sed qua coniungitur sensui: quare etsi in opere sentiendi qualis fiat non tamen in opere intelligendi, propter quod vt intellectus est non est qualis, neque organicus: Quod si vlterius quæratur quod intelligere humanum sit accidens quod sine subiecto esse non potest, in quo igitur ponetur ipsum intelligere: Ad quod dicitur verè secundùm essentiam ipsum intelligere esse in ipso intellectu, iuxta illud 3. de anima, anima est locus specierum non tota sed intellectus: verùm quoniam intellectus humanus est in materia quasi per quandam concomitantiam, & ipsum intelligere quodam modo est in materia sed satis accidentaliter, quoniam intellectui qua intelle-

ctus eſt, accidit eſſe in materia, non tamen in aliqua parte corporis ponitur ipſum intelligere, ſed in toto categorematicè ſumpto, non enim in aliqua parte, quoniam ſic eſſet organicus intellectus: & vel non omnia cognoſceret, vel ſi omnia cognoſceret vt cogitatiua tantùm ſingulariter & non vniuerſaliter cognoſceret, quare ſicut intellectus eſt in toto, ita & intelligere; non inconuenienter igitur Alexander poſuit totum corpus eſſe inſtrumentum intellectus, quoniam intellectus omnes vires comprehendit, & non aliquam partem determinatam, quoniam ſic non omnia cognoſceret, ſicut neque aliqua virtutum ſenſitiuarum quanquam autem ſic totum corpus ponatur inſtrumentum intellectus quaſi vt ſubiectum, non tamen verè eſt vt ſubiectum, quoniam intelligere non recipitur in eo modo corporali, vt prius dictum eſt: Et ſi amplius quæratur, an humanus intellectus indiuiſibiliter recipiat; dicitur quòd quâ intelligit indiuiſibiliter recipit; quâ verò ſentit, vel vegetat, diuiſibiliter: neque inconuenit tam multiplicem naturam tot diuerſos modos recipiendi & operandi habere: Ad illud vero de experimento, in primis mirere quomodò Diuus Thomas illud adduxerit, cum Ariſtoteles 3. Ethic. dicat voluntatem eſſe impoſſibilium, veluti in appetendo immortalitatem, vnde ſi voluntas noſtra non eſt niſi in anima intellectiua, ſi appetendo immortalitatem per Ariſtotelem appetit impoſſibile;

non ergo anima humana poteſt eſſe immortalis: Quare dicitur ad argumentum non eſſe euidens ſignum illud, quoniam vt ibi dicit philoſophus, voluntas naturaliter eſt impoſſibilium, cum in impoſſibili poſſit ſaluari ratio boni; & quod vlterius dicebatur appetitum naturalem non fruſtrari; verum eſt ſumendo naturale vt diſtinguitur ab intellectiuo, nam illud eſt opus intelligentiæ non errantis; vnde in quod fertur voluntas ſine cognitione, fruſtrari non poteſt; at ſi per cognitionem, fruſtrari poteſt niſi ſit rectus; præſentato enim ſummo bono etiam Dijs competente, voluntas fertur in illud eſſe impoſſibile; quare ne fruſtretur oportet voluntatem eſſe regulatam per rationem rectam; licet etiam dicere poſſemus quod ſicut mulus medius inter aſinum & equum de vtriſque participat, non tamen verè habet proprietates equi vel aſini; ſic & anima humana media inter materialia & immaterialia affectat æternitatem, licet eam aſſequi perfectè non poſſit; nam & mulus habens omnia inſtrumenta ad generationem perfectè eam conſequi non poteſt, quanquam eam maximè deſideret; imò non inconuenit aliquod naturaliter à tota ſpecie fruſtrari, dummodo ſecundùm genus non fruſtretur, ſicut dictum eſt de mulis in quibus fruſtrantur membra generationis, ſed ſaluantur in ſuo genere, & talpa oculos habens non videt, ſed in animali non fruſtrantur vt habetur lib. de hiſt. anim.

quare & humanus animus desiderat immortalitatem quam consequi non potest absolutè, sed sufficit quod separata simpliciter consequantur: quare Aristoteles 2. metaphys. comparauit humanum intellectum noctuæ & non talpæ, noctua enim aliqualiter videt, talpa autem nihil, vnde & 9. metaph. tex. vlt. dixit intellectum humanum in cognoscendo abstracta, non esse cæcum, sed cæcutientem; quapropter æternitatem affectat, sed non perfecto appetitu desiderat: Ad verba autem Aristotelis satis patet responsio per ea quæ dicta sunt: vniuersaliter enim corpora cœlestia, homines, bestiæ, & plantæ animata sunt, eorúmque animæ sub vniuersali definitione animæ continentur: verùm non vno modo: intelligentiæ enim qua actuant corpora cœlestia sunt actus corporis physici organici, sed non qua intelligentiæ sunt, etiam & qua actuant nihil recipiunt, sed tantùm tribuunt: At humana anima simpliciter est actus corporis physici organici, quoniam nullam habet operationem in qua aliquo modo non dependeat à corpore, etsi non vt subiecto, saltem vt obiecto, vnde aliquid recipit à corpore quod non contingebat in intelligentiis in mouendo corpus, ipsa enim tantùm tribuit & non recipit, sensitiua autem & vegetatiua penitùs immersę sunt materiæ, licet vegetatiua magis quàm sensitiua, quare sunt actus prorsus corporis organici & vt subiecti & vt obiecti; hócque rectè & ordinatè natura in-

ftituit, ſicut enim ab omnino immobilibus quæ ſunt intelligentiæ ad corpora cœleſtia deſcendimus quæ tantùm ſecundùm locum mouentur, & hæc neque ſecundùm totum, ſed ſecundùm partem; poſthæc verò ad generabilia & corruptibilia quæ & ſecundùm tota, & ſecundùm omnem modum motus tranſmutantur, ſic & intelligentiæ inter omnes animas minimè ſunt actus corporis organici, deinde humanus intellectus, tertiò ſenſus, quarto vegetatiuus; indigere enim corpore quoquo modo non abſoluitur ab imperfectione, vnde conuenientiſſimus eſt iſte ordo: Ad id verò quod de intellectu agente dicebatur quoniam ipſe verè eſt immortalis, quare & paſſiuus, quandoquidem ambo hi ſunt partes eſſentiales vel poteſtatiuæ animæ humanæ, hinc dicitur quòd verbum illud magis eſt in oppoſitum quam in propoſitum, ibi enim dicit Ariſtoteles quòd ſolus intellectus agens verè eſt immortalis & ſemper eſt in actu, paſſiuus verò non, cum quandoque intelligat & quandoque non; quare cum perpetuam non habeat operationem, neque perpetuam habet eſſentiam, vnde ad ratione dicitur quòd intellectus poſſibilis eſt ſecundùm quid immortalis, ſed ipſe ages eſt verè immortalis, cum ſit vna intelligentiarum, neque ipſe eſt pars aliqua animæ humanæ, ſicut Themiſtius & Auerroës exiſtimauerunt, ſed tantùm motor: Quod autem Ariſtoteles dixerit eſſe partem animæ, verum eſt vt anima communis eſt intelligentiæ & humano in-

tellectui, ex quo non sequitur quod sit pars animæ humanæ; est enim fallacia consequentis, & hoc est simile ei quod dicitur de materia prima, nam ipsa est susceptiua secundùm verum esse omnium formarum materialium, intellectus verò tantùm secundum esse intentionale, cum lapis nō sit in anima, sed eius species; verùm quod educit de potentia ad actum materiam primam secundùm esse formarum, non est aliquid materiæ primæ, neque ei coniunctum secundum esse, sed motor vniuersalis qui natura agens dici potest, sic intellectus humanus cum eam proportionem habeat in genere intelligibilium qualem habet materia prima in genere sensibilium, vt etiam Themistius & Auerroës confitentur, mouebitur ad suscipiendum omnes species ab aliquo quod non est pars eius, neque ei cōiunctum, & hoc dicitur intellectus agens, sicut quod vniuersaliter mouet materiam dicitur mouens naturale; neque verum est quod subiungit Themistius scilicet quod nos sumus intellectus agens, vel quod sit pars nostri vt verè forma, sed tātùm vt motor; illa enim copulatio purum figmentū est: Cætera autem quæ vlterius adducebantur aut non sunt contra positionem, aut per dicta in alio capite sunt soluta, veluti qualiter intellectus veniat deforis, & remaneat post mortem.

In quo mouentur tria dubia circa ea quæ dicta sunt.

CAPVT XI.

Circa ea quæ dicta ſunt nonnulla oriuntur dubia.

Primum, quoniam dictum eſt animam humanam vere eſſe mortalem, ſecundùm quid autem immortalem; iſtud quidem non videtur eſſe bene dictum, imò magis dicendum videtur ſimpliciter eſſe immortalem, & ſecundùm quid mortalem, ſuperiora enim continent inferiora, & nō inferiora ſuperiora; dicimus enim corpora cœleſtia continere iſta generabilia & corruptibilia, & non è conuerſo; quare cùm immortale ſit ſupra mortale magis dicendum eſt animam humanam ſimpliciter eſſe immortalem & ſecundùm quid mortalem, cum immortale contineat mortale, quàm dicamus ipſam eſſe mortalem ſimpliciter & ſecundùm quid immortalem, cum mortale non contineat immortale.

Secundùm dubium, quoniam ſi anima eſt immortalis ſecundùm quid tantùm, vel igitur verè & propriè eſt immortalis, vel non verè & impropriè; non primum vt dictum eſt; neque ſecundum, quia ſi impropriè dicitur immortalis, non minùs poſſet dici quæcunque alia res non ſit; nam & impropriè poſſet appellari canis

vel lepus: Cur igitur magis dictum est quòd sit immortalis quàm canis vel lepus, cum immortale impropriè de ea dicatur.

Tertium dubium est, quoniam tota radix huius positionis innititur ei fundamento, scilicet quòd intellectus humanus non habet nisi vnum modum intelligendi, sicut & sensus & intelligentiæ vnum modum cognoscendi; modus autem ille est medius inter modum cognoscendi abstractorum simpliciter & animæ sensitiuæ, cũ de vtroque participet, vt enim vniuersaliter cognoscit, conuenit cum abstractis, vt verò tale vniuersale non speculatur nisi in phãtasmate & singulari conuenit cum sensu, cum totaliter non cognoscat sine materiæ appenditijs; quare concludebatur medius inter materialia, verùm hoc dubitationem facit, quoniam si talis dependentia cognitionis intellectus à phantasmate est speculari vniuersale in singulari, tunc intellectus cognosceret singulare, quod à multis negatum est: Dicunt enim aliqui singulare materiale per solum sensum cognosci posse, vel dato quòd cõcedamus intellectum cognoscere singulare, multis tamen videtur quòd nisi reflexè cognosci potest, vt 3. de anima tex. 10. videtur dicere Aristoteles, verùm & hoc concesso, cum ista reflexio non potest imaginari nisi quidam discursus, vt ferè omnes interpretantur, qui discursus non fit nisi in tempore, & post simplicium cognitionem: Ergo ante cõpositionem & diuisionem, & consequenter, discursum, speculabi-

tur vniuerſale & non in ſingulari: ergò poſitio falſo innititur fundamento.

In quo ad dubitationes iſtas reſpondetur.

CAPVT. XII.

AD primam igitur dubitationem dicitur longè diſtare continere à participare: continere enim ſe habet per modum formæ, & contineri per modum materię, quare continens eſt perfectum & ſuperexcellens, ipſum autem cōtentum eſt imperfectum & exceſſum; verùm è contrario eſt de participante & participato, participatum namque ſe habet per modum cauſæ & excedentis, participans verò per modum effectus & exceſſi, quare non conuenienter dicimus intellectum humanum continere diuina & immortalitatem, verùm è cōtra: ſed rectè dicimus intellectum humanum participare de diuinitate & immortalitate, & non è contra, quare Ariſtoteles 1. de part. cap. 10. non dixit, ſolus homo diuinitatem & immortalitatem continet, ſed dixit, ſolus homo diuinitatis & immortalitatis eſt particeps, vel maximè; quod verbum additum eſt, quia & cætera mortalia de diuinitate participant; nam in omnibus naturæ numen eſt, vt idem dicit Ariſtoteles ex Heracliti ſententia 1. de part. cap. vlt. Ve-

rùm cętera mortalia non tantùm ſicut homo?
idem quoque repetit 4. de part cap. 9. quapropter ratio cogebat quod intellectus humanus immortalitatem non contineret, non autem quòd immortalitatem non participaret, quod ponimus, ſcias etiam quod ſicut aliquid verè mortale immortalitatis eſt particeps, imò omne productiuum ſibi ſimilis eſt ſic immortalitatis particeps, ſicut dicitur 2. de anima tex. 34. & 35. Ita aliquid immortale mortalitatis & caduci videtur particeps; Commentator enim 2. de cœlo com.& 49. reddens cauſam de macula lunæ dicit hoc eſſe, quia luna eſt de natura terræ, citatque Ariſtotelem lib. de anim. verùm manifeſtiùs hoc dicit lib. de proprietatibus elementorum, ponit enim cætera elementa ab alijs erraticis participari, non igitur incõuenit & mortale immortali, & immortale mortali participare.

Ad ſecundam dubitationem dicitur quòd etſi inter propriè & impropriè non datur medium, tamen per participationem proprietatum datur medium, ſicuti licet inter ſubſtantiam & accidens non datur medium, nihil enim eſt quod non ſit vel ſubſtantia vel accidens; tamen aliquid ponitur participare de proprietatibus vtriuſque, ſicut & moueri ſecundùm partem ponitur medium inter moueri per ſe & moueri per accidens, vt dicitur 5. phyſ. quare animus humanus etſi impropriè dicatur immortalis, quia verè mortalis eſt, participat tamen de proprietatibus immortalitatis, cum vniuerſale cognoſcat, tametſi eiuſmodi cognitio valde tenuis & ob-

ſcura ſit; nõ ſic autẽ eſt de cane & lepore quantũ ad iſtam operationem: Quare obiectio ibi facta ceſſat: Quod ſi dicatur nos multùm vilificare intellectum humanũ, cum ipſum vix vmbram intellectus affirmamus; hinc quidẽ dicitur, quòd verè comparãdo ipſum intelligentijs vmbra eſt: Quod etiam docet Ariſtoteles, & in erratis de anima & 2. metaph. Non enim verè appellatur intellectualis, ſed rationalis; intellect' enim ſimplici intuitu omnia intuetur: At ratiocinatio diſcurſu, compoſitione, & cũ tempore, quæ omnia atteſtantur ſuper imperfectione & materialitate eius; ſunt enim hæ conditiones materiæ: Si verò ipſum humanũ intellectum comparaueris ad cætera generabilia & corruptibilia primum gradum nobilitatis obtinebit, quanquã corpus imbecilliſſimũ & ferè infinitis infirmitatibus obnoxium deteriorisq; conditionis quàm ſint ferè omnes beſtiæ, vt optimè Plinius lib. 7. natur. hiſt. manifeſtat: Adde inſuper quòd homo, vel eſt ſubiectus, vel alijs dominatur; ſi ſubiectus eſt cõſideret peſſimam ſuam ſortem, cum vix de mille millibus dominantibus vnus mediocris virtutis reperiatur, imò quaſi ſemper in poteſtate conſtituti ſunt amentes, ignorantes, omníque vitiorum genere referti quàm dura autem ſit huiuſmodi ſors ſatis liquet, cum nullum genus animalium ſic ab aliquo ſuæ ſpeciei prematur; ſi verò alijs dominetur, quàm iniqua ſit tyrannis ſatis abundè & Plato de Repub. & Ariſtoteles in Polit. declarãt, ponuntque longe deteriorem eſſe tyrannidis conditionem quàm ſubiectũ

quacumque subiectione: Quicunque igitur tantùm magnificat hominem, non consideret ea quæ non experitur, sed ea quæ scit & ante oculos habet.

Ad tertiam autem dubitationem dicendum est quòd quidam grauissimi interpretes D. Thomæ exponentes articulum 7. quæst. 84. primæ partis summæ; vbi de hac conuersione tractat D. Thomas, dicunt singulare reflexè intelligi, & quòd huiusmodi reflexio est quædam argutio, dicúntque quòd vniuersale non cognoscitur in aliquo singulari verùm in aliquo particulari, verbi causa quod homo non cognoscitur in Socrate vel in Platone, sed in aliquo homine: aliquis autem homo ad hominem se habet infra terminos primi modi dicendi per se, & quamuis non sit primò in tali modo, est tamen infra limites eius, sicut se habent perfectum & imperfectum ad vnamquamque rem; neque homo est prior aliquo homine, cum conuertatur subsistendi consequentia, nam si homo est, est aliquis homo, & si aliquis homo est, homo est, quod esse non potest si homo esset prior aliquo homine; hæc autem dicta apud me sunt valde ambigua, & primò quidem quod homo cognoscitur in aliquo homine, sed non in Socrate, neque in aliquo singulari, istud quidem in primis videtur esse contra experimentum; quoniam quantumcunque immateriale vel vniuersale cognoscamus semper nobis formamus aliquod idolum in cogitatiua in quo illud speculamur, vt & D. Thomas ibidem dicit, modo tale idolum est quod-

dam

dam ſingulare & ſingulariter repræſentans, ratioque ad illud tendit, nam vult probare nos intelligere per cõuerſionem ad phantaſmata quod fingi non poteſt niſi ſingulare; quoniam homo eſt in Socrate, & equus in hoc equo; etenim hæc ſunt eius verba, quare ex eo quod homo eſt in hoc ſingulari, ideo cognoſcit in hoc phantaſmate, aliter enim probatio non eſſet conueniẽs: non enim ex eo quod eſt indifferenter in aliquo homine cognoſcit in hoc phantaſmate, & certè huius interpretis dictum literæ contradicit, ſic enim ſtat litera, cognoſcit in aliquo Indiuiduo quod manifeſtat per verba ſubſequentia, ſequitur enim, natura humana eſt in hoc homine, & equina in hoc equo: Ampliùs difficillimum eſt apud me intelligere illam argumentationem, cùm hoc quod mihi videtur multipliciter deficere; nam ex primo priorum omnis vera argumentatio habet aliquam propoſitionem vniuerſalem, quoniam ſingulare ex ſingulari infertur, vniuerſalis autẽ propoſitio inductione habetur, vt 1. & 2. poſt. patet: Inductio autem eſt ſingularium, vt ſatis notum eſt; quare in cognitione ſingularis præſupponitur ſingularis cognitio: Amplius ſi ad intellectionem Socratis indigemus illa obſcuriſſima arguitione quam ipſe dicit, tunc magnum tempus apponeretur ad cognoſcendum Socratem poſt hominis cognitionem, ego quoque fateor me intelligere Socratem eſſe hominem, nihilque de illa arguitione intelligo, puerique & idiotæ diſcurſu carentes neſcirent hoc eſſe hominem

& illud canem, cum arguitionem illam non habeant: Præterea aliquis homo secundùm ipsum non est singulare licet determinet hominem, sed nihil videtur in aliquo homine esse determinatiuum hominis nisi illud syncategorema (aliquis) quod non videtur, cum in se plus habeat quàm homo, & tamen determinans debet se habere in minus quàm determinatum: Præterea quod ipse dicit hominem & aliquem hominem esse simul, quoniam mutuò se inferunt; verùm eodem argumento si omnia singularia contenta sub homine accipiantur eodem modo sub disiunctione se inferent cum subsistendi consequentia; nemini tamen dubium est quod homo secundùm intellectum est prior singulari, quamuis non secundùm rem, & de prima est sermo: Porphyrius namque in communitatibus probat genus prius esse differentijs & speciebus, quoniam sublato genere nec sunt species nec differentiæ, verùm ipsis sublatis non aufertur genus, quod equidem intelligi nequit secundùm rem, sed tantùm secundùm intellectum: Quare mihi dicendum videtur quod intellectus intelligit hominem in singulari indeterminatè tamen; quoniam etsi nunc intelligo hominem in Socrate, possum tamen & in Platone, & in quouis alio, dummodo sit in aliquo singulari; sicut omne corpus est in vno loco singulari, indeterminatè tamen, dicitúrque quòd simul tempore cognoscit vniuersale & singulare, licet prius natura vniuer-

ſale, quanquam non deſint qui ſingulare prius intelligi affirmant, & vt exiſtimo nedum naturâ verùm & tempore, cum ponant vniuerſalis cognitionem per comparationem ſingularium haberi; verùm pro nunc cum prima opinione tranſeamus: Cúmque dicebatur quod ſingulare non cognoſcitur niſi reflexè ex 3. de anima, quamuis Themiſtius & Auerroës ſic illa verba non interpretantur; verùm hoc nunc concesſo dicimus verè & propriè talem intellectionem eſſe reflectionem & conuerſionem ad phātaſmata, vt verbis D. Thomæ vtar quod apertum eſt videre, nam 8. de phyſico auditu in ea parte in qua oſtendit motus reflexos non continuari, definit motum reflexum eum eſſe qui in idem terminatur à quo incepit: verùm cum anima humana per cogitatiuam comprehendit ſingulare primò, deinde eadem per intellectū vniuerſale comprehendat quod tamen in eodē ſingulari ſpeculatur quod per phantaſiam cognitū eſt, verè reditum facit, & per conſequens conuerſionem, quoniam ex ſingulari per phantaſiam cognito, eadem anima per intellectum ad idem redit; neque ſatis video quomodo ſyllogiſmus vel argumentatio reflexio vel cōuerſio commodè nuncupari poſſunt, cum non ex eodē in idem, verùm ex diuerſo in diuerſum procedant, eadēque ſpecie vtrumque comprehenditur, licet non æquè primò; neque inconuenit plura ſimul intelligi dum per vnam ſpeciem intelligantur; magis autem hoc quàm illud ſingulare comprehendit, quoniam huius eſt phantaſma, nō illius; ete-

nim ex huius leonis inſpectione leonẽ & hũc leonẽ intelligo, nõ tamen magis leonẽ & hoc quàm ex illo qui moratur in ſyluis: etenim ſi illum inſpicerem non minùs leonem intelligerem, verùm hunc intelligo & non eum qui in ſyluis, quia huius & non illius phantaſma habeo, quare fundamentum ſtat.

In quo multæ arduæ difficultates mouentur aduerſus id quod dictum eſt.

CAPVT XIII.

VErùm aduerſus poſitionem hanc maiores difficultates inſurgunt, quibus quantum video ſatisfacere non leue eſt.

Primò, quia ſi anima humana eſt mortalis, quemadmodum concluſum eſt, tunc non dabitur vltimus finis hominis quâ homo eſt, & ſic nõ erit felicitabilis, ſed huius oppoſitũ ponitur ab Ariſtotele 1. ethic. vt ſatis liquet: Eſt etiam contra commune dictum, vbi dicitur quòd homo eſt animal felicitabile, cũ ſit rationis capax: Quod etiam patet ex ſuo oppoſito, cum 2. phyſ. diſfortunium ſeu infelicitas non cadit in beſtias, ſed tantùm in rationalia: Ergo anima non eſt mortalis; Omnia patent excepta conditionali quæ eſt maior propoſitio, ſcilicet quòd ſi eſſet mortalis non eſſet vltimus finis hominis quà hominis, quæ ſic probatur; quoniam ſi quis eſſet vltimus finis talis cum in parte vegetatiua &

ſenſitiua, neque in bonis corporis vel fortunæ poni poſſit, vt ſatis ſtrictè Ariſtoteles 1. ethic. demonſtrat, & Boetius copioſe 2. & 3. de conſolatio. & D. Thomas lib. 3. contra Gẽtiles: Ergo in bonis animi ſeu eius virtutibus poneretur eius felicitas: Verùm cum virtutes animi diuidantur in morales & intellectuales, & in moralibus felicitas poni non poſſit, vt citati viri lucidè oſtendunt, reſtat quòd in intellectualibus; Diuiſis autem intellectualibus in ſuas partes, vt 6. ethic. patet, in nulla videtur rationabiliter poni poſſe felicitas, præterquam in habitu ſapientiæ, quæ præcipuè de Deo contemplatur, ſicut plana videtur Ariſtotelis ſententia 10. ethic. ſed & hoc ex multis rationibus refellitur: Primo quidem, quoniam talis cognitio exigit hominem valde excellentis ingenij, & præter hoc totaliter abdicatum à rebus mundanis, bonæ naturæ, ſcilicet ſanæ, & non indigentem neceſſarijs; verùm tales rariſſimi eſſe poſſunt, etiam in longis ſæculis vix vnus reperitur, quod docet quotidiana experientia, & hiſtoriæ declarant; hoc autem repugnat rationi felicitatis, quia eſt bonum conueniens cuilibet homini non orbato, cũ quilibet homo naturaliter eam deſideret: Amplius quoniam talis cognitio valde debilis eſt, & multùm incerta, cum magis ſit opinatiua, quàm ſcientifica; quod declarant diuerſæ opiniones; cum vix duo in talibus reperiantur conſentientes, noſtérque modus intelligendi idem demonſtrat, qui eſt per ſenſus, & talia remotiſſima

sunt à sensibus; quo fit vt magis ignorantia quàm cognitio, & suspicio quàm certitudo debeat appellari; quis autem hanc ponet esse felicitatem cum in felicitate quiescimus, in hac vero titubamus & non quiescimus? Insuper felicitas rationem habet termini, hæc verò tota est in via cum nullus tantùm scit quantum scire potest, imò quantò magis scit, tantò magis scire desiderat: Præterea ad istam capessendam, quot artes, quot scientiæ, quot labores, quot vigiliæ sunt requisitæ; quare cũ vix vita sufficiat pro vna arte capessenda, quomodo ad talem finem peruenire poterit? Cúmque quis intuebitur quàm incertus sit de vita sua, de viribus suis, de euentibus potentibus eum impedire & tollere eum de medio, quomodo tantum & tam difficile iter aggreditur? Amplius cùm tempus generationis talis felicitatis sit maximum, viáque perueniendi difficillima, oportet enim hominem se quasi totum abdicare à corpore, cùm sit in corpore, & dubius est de euentu: & etiam postquam peruenerit in momento eam amittere, vel moriendo, vel insaniendo, vel ex aliquo alio casu, quomodo igitur ista nõ veriùs nuncupabitur infelicitas quã felicitas? Quare non irrationabiliter multi dixerunt si anima humana mortalis est longè deteriorem esse conditionem hominis quâm bestiæ cuiusuis, inspecta hominis imbecillitate quantùm ad corpus, quod tot infirmitatibus est subiectum, & animi inquietudine qui semper huc atque illuc vertitur.

Secundò quia ſtante animi humani mortalitate, homo in nullo caſu quantumcunque vrgentiſſimo deberet eligere mortem; & ſic remoueretur fortitudo quæ præcipit cõtemnere mortem, & quòd pro patria & bono publico debemus mortem eligere, neque pro amico deberemus exponere animam noſtram, imò quodcunq; ſcelus & nefas perpetrare magíſque mortem ſubire, quod eſt contra Ariſtotelem 3. ethic. & 9. eiuſdem; & contra naturam, cuius ſignum eſt quod naturaliter odimus iſta facientes etiam pro eorum vita tuenda, eoſque vituperamus, naturaliter autem contraria facientes amamus & laudamus. Quòd autem hoc ſequatur ſatis patet, quia electio habet rationem proprij boni, modò mors totum bonum deſtruit, nihilque in ea eſt eligibilis; quod etiam patet ex Platone in Phedone, vbi teſtatur mortem æquo animo non eſſe ferendam niſi ſpes eſſet de meliori vita; dicit quoque 5. de legibus, qui hanc vitam ſummum bonum cenſet eam dedecorat: D. Thomas etiam 3. ethic. quaſi dubitat quomodo ponentes animam eſſe mortalem poſſunt eligere mortem, & in expoſitione ſymboli Apoſtolorum dicit ſuper parte illa (carnis reſurrectionem) quòd proculdubio niſi eſſet ſpes reſurrectionis quodcunque flagitium eſſet potiùs perpetrandum quàm moriendum.

Tertiò, quia ſequitur aut Deum non eſſe gubernatorem Vniuerſi aut iniquum, quorum vtrumque ſcelus eſt: nam ſi non omnia gubernaret non eſſet Deus, & ſi Deus ſummum

bonum, cum nihil potentialitatis habeat, & si summum bonum, quomodo in eo iniquitas? Hoc autem apertum est videre, quia tot mala in hoc mundo fiunt quæ ignota hominibus sunt, & si nota impunita relinquuntur imò sæpe pro malo maxima bona reportant: è contra de bonis qui vel non cognoscuntur, vel si cognoscuntur remanent sine præmio, & multoties mortem & damna sustinent; hæc autem vel non cognoscit Deus, vel si cognoscit, & sic impunita vel sine præmio relinquat, sicut dicit Hieronymus Deus non est.

Quartò, quia omnes leges tam quæ fuerunt quàm quæ sunt ponunt animam post corpus remanere, & sic hoc est maximum famosum & in toto orbe celebratum; quare vel oportet dicere animam esse immortalem, vel quòd totus mūdus decipitur, famosúmque ex toto esset falsum, quod tamen Philosophus in de somno & vigilia negat.

Quintò, quia multa sunt experimenta per quæ euidenter comprehendi potest eius immortalitas; Plato namque in Phedone refert, quòd circa monumenta visa sunt phantasmata vmbrósa animarū, & hæc sunt animę malorū hominū; dicit etiā 9. de legibus occisorū animas sæpe interfectores hostiliter insequi, propter quod aliqui existimauerunt ad præsentiam interfectoris vulnera sanguinem emittere; refert quoque 10. de Repub. quendam Pamphilum à mortuis resurrexisse qui de pœnis & malorum cruciatibus horrenda referebat: Plinius quoquę

iunior narrat Athenis infamem fuiſſe domum in qua & ſimulachrum horridi ſenis aſpiciebatur, & ſtrepitus audiebatur, atque Athenodorum Tharſenſem philoſophum ſimulachrum illud vidiſſe conducta domo, eóque duce compeřiſſe in area domus ſub terra oſſa inſerta catenis, & ſicut mos erat ſepeliſſe, domum deinde illam à ſtrepitu liberatam: refértque Poſſidonius Stoicus quod duo quidam Arcades familiares cum Megaram veniſſent, alter ad cauponam diuertit, alter ad hoſpitem, qui vt cœnati quieuerunt, nocte viſus eſt in ſomnis ei qui erat in hoſpitio ille alter orare vt ſubueniret quod ſibi à caupone interitus pararetur, hic primo territus ſomno ſurrexit, deinde cum ſe collegiſſet, idque viſum pro nihilo habendum duxiſſet recubuit, tum ei dormienti ille idem viſus eſt rogare vt quoniam ſibi viuo non ſubueniſſet, mortem ſuam ſaltem ne inultam eſſe pateretur, ſe interfectum à caupone in plauſtrum eſſe coniectum, & ſupra ſtercus iniectum petere vt mane adeſſet ad portam priuſquam plauſtrum ex oppido exiret; hoc ergo ſomnio commotus, mane bubulco præſto ad portam affuit, quæſiuit quid eſſet in plauſtro, ille perterritus fugit, mortuus erutus eſt, caupo re patefacta pœnas dedit. Simonides quoque cum ignotum quendam proiectum mortuum vidiſſet eúmque humaſſet, haberétque in animo nauem conſcendere, moueri viſus eſt ne id faceret ab eo quem ſepultura affecerat, ſi nauigaſſet naufragio periturum, rediit Simonides, cæteri naufragium fecerunt; in-

finitaque huiusmodi adduci possent: Testor ego quoque me multa per somnia habuisse, quæ quasi consilia sunt, quare animas defunctorum esse apertè hæc videntur declarare.

Sextò, quia multa leguntur, & experientia sentiuntur, quòd quidam à dæmonibus vexantur, qui & præterita & futura prænuntiant, referuntque se esse animas aliquorum defunctorum: experimenta autem negare est impudentiæ & vesaniæ.

Septimò, quia & Aristoteles videtur ponere animas immortales, tum quia 1. Ethic. dicit pronepotum infortunia aliquid facere ad animas defunctorum, tum quia ponit eas præmiari post mortem, nam lib. 2. œconom. cap. 2. sermonem faciens de Alceste & Penelope dicit quod factæ in malis fideles sibi præparauerunt gloriam immortalem, & iustè à viris honoratæ sunt, neque à Dijs sunt immeritæ.

Octauò, quia omnes huius sententiæ sectatores fuerunt & sunt viri impijssimi & scelestissimi, sicut Epicurus ignauus, flagitiosus Aristippus, insanus Lucretius, Diagoras dictus Athenis Epicureus, bestialissimus Sardanapalus, & omnes quorum conscientia premitur à flagitiosis criminibus: At contra viri sancti & iusti quorum immaculata est conscientia asseuerentur eam immortalem pronuntiant: Quare Plato epist. ad Dionysium quæ incipit, Audiui ex Archedemo, vbi sic dicit, fit enim natura quadam vt ignauissimi homines nihil curent quæ sit de ipsis futura opinio, probatissimi autem

viri cuncta faciunt quò in futuris ſæculis bene de ſe loquentes homines audiant : quam ego coniecturam facio eſſe aliquem ſenſum his qui mortui ſunt rerum noſtrarum, quoniam optimi animi ſic fortè diuinant, deterrimi nequaquam: validiora verò ſunt diuinorum virorum præſagia quàm aliorum.

In quo ad obiecta reſpondetur.

CAPVT XIIII.

ARduum quippe & oneroſum mihi videtur his argumentationibus ſatisfacere, & eò pręſertim, quoniam famoſum eſt animam poſt mortem remanere,& vt 2. metaph. ſcribitur difficile eſt contra conſuetudinem loqui, verùm quantùm dabitur facultas in hac materia,ſaltem probabiliter dicere conabimur.

Pro reſponſione igitur ad primum, ſciendum eſt quod vnaquęque res ſaltem perfecta habet aliquem finem, cúmque finis boni rationem obtineat vt dicitur 2. metaph. non tamen quod eſt magis bonum debet vnicuique rei pro fine aſſignari, ſed ſolùm ſecundùm quod conuenit illi naturæ & ei proportionatur : nam etſi ſentirę melius eſt quàm non ſentire, non tamen lapidi conuenit ſentire neque eſſet bonum lapidi, ſic enim non amplius eſſet lapis, quarę aſſignando finem homini ſi talem qualem

Deo & intelligentijs aſſignaremus non conueniens foret aſſignatio, quandoquidem ſic non eſſet homo: Secundò accipiendum eſt & maximè memoriæ mandandum, quod totum genus humanum vni ſingulari homini comparari poteſt, in vno autem indiuiduo humano ſunt multiplicia & diuerſa membra, quæ & ad diuerſa officia ſiue diuerſos fines proximos ſunt ordinata, cum hoc tamen quòd omnia ad vnum finem deputata ſunt; quare omnia illa in aliquibus debent communicari; quòd ſi ordo iſte præuaricaretur, aut homo non eſſet, aut incommodè eſſet; omnia verò membra ordinantur in communem vtilitatem ipſius hominis; & aut vnum eſt neceſſarium altero, & è contrà, aut ſaltem vtile; licet aliquando & illud magis, illud verò minùs; vnde cor neceſſarium eſt cerebro, & cerebrum cordi, córque neceſſarium eſt manui, manus verò vtilis cordi; & dextera vtilis ſiniſtræ, & ſiniſtra dextræ, omniáque membra communicant in vita & naturali calore, indigéntque ſpiritu & ſanguine, ſicut ex libro de animalibus apertum eſt videre; vltráque hæc in quibus communicant ſingulum membrum ſingulare habet officium, cor enim vnum, cerebrum alterum, hepar aliud, & ſic de reſiduis, vt eodem lib. de animal. declarat Ariſtoteles, verùm copioſiùs Galenus libro de vtilitate particularum: hæc autem officia ſiue opera non ſunt æqualia, verùm vnum prius, & alterum poſterius, vnum perfectius, & alterum imperfectius: nam ſecundùm Ariſtotelem cum cor ſit nobiliſ-

ſimum & primum, ideo & officium eius eſt nobiliſſimum & primum, & ſic de reliquis diſcurrendo; & quantumcumque cerebrum verbi cauſa non ſit ita perfectum ſicut cor, in ſuo tamen genere poteſt eſſe perfectum: quare ſicut omnia membra inter ſe habent latitudinem & diuerſitatem, ita vnumquodque genus membri, infra tamen certos terminos; etenim neque omnia corda ſunt æquè magna vel conſimiliter calida, & ſic de reſiduis membris; illud quoque obſeruandum eſt quod quantumcumque inter iſta membra ſit tanta diuerſitas non tamen ea & talis vt diſcordiam pariat, ſed debet eſſe commenſurata diuerſitas; quod ſi vltra modum fiat, aut perditio indiuidui, aut ægritudo conſequitur; ſi etiam non eſſet illa commenſurata diuerſitas, indiuiduum minimè conſtare poſſet; etenim ſi omnia membra eſſent aut cor, aut oculus, animal non eſſet, veluti in ſymphonijs & concentibus ſi omnes voces eſſent vnius ordinis non cauſaretur concentus & delectatio, talitérque diſpoſita ſunt vt neque vniuerſum indiuiduum, neque aliqua eius pars meliori modo poteſt eſſe diſpoſita quàm ſit, ſicut Plato in Timæo dixit quod Deus dedit vnicuique quod optimum ſibi & vniuerſo: Eodem itaque pacto cenſendum eſt de toto genere humano; vniuerſum namque humanum genus eſt ſicut vnum corpus ex diuerſis membris conſtitutum quæ & diuerſa habent officia, in communem tamen vtilitatem generis humani ordinata, vnúmque tribuit alteri, & ab eodem cui tribuit recipit, reciprocá-

que habent opera; neque omnia possunt esse æqualis perfectionis, sed quibusdam data sunt perfectora, quibusdam verò imperfectora; hæcque inæqualitas si tolleretur, aut genus humanum periret, aut non commodè constaret; habent tamen aliqua in quibus omnia aut ferè omnia communicant, secus enim non essent partes vnius generis, & ad vnum commune bonum tendentia, sicut de vnius singularis hominis membris dicebatur; Neque inæqualitas inter homines, commensurata tamen, debet discordiam parere; imò sicut in symphonia vocum commensurata diuersitas concentum delectabilem facit; sic commensurata diuersitas inter homines perfectum, pulchrum, decorum, & delectabile generat; incommensurata verò contrarium: his igitur sic digestis, dicamus quòd omnes homines ad huiusmodi finem communem consequendum debent in tribus intellectibus communicare, scilicet speculatiuo, practico, & factiuo; nullus enim homo est non orbatus, & in ætate debita constitutus, qui aliquid horum triũ intellectuum non habeat; veluti nullum est membrum quod sanguine & calore naturali non participat: vnusquisque etenim homo habet aliquid de speculatione, & fortè in vnaquaque scientia speculatiua, quia saltem principia quæ vt 2. metaph. dicitur sunt sicuti ianuæ domus, quas nullus ignorat, quis enim est qui prima principia ignoret? veluti de quolibet dicitur esse vel non esse, non contingit idem simul esse & non esse, quis omnino Dei ignarus, entis,

vnius, veri, boni? & sic de reliquis, quod nimis onerosum esset percurrere, hæc autem ad metaphysicam pertinent: De naturali quoque manifestum est, cum ista subiaceant sensibus quæ primò intellectui occurrunt; in mathematica quoque illud clarum est videre, cum sine numeris & figuris vita humana duci non possit, omnesque homines, horas, dies, menses, & annos cognoscunt, multáque alia quæ sunt Astronomici negotij, non minúsque nisi cæcus sit aliquid de visionibus cognoscit, quod est opus perspectiuæ, nisique surdus sit de concentib. quod ad musicam spectat, quid dicam autem de Rhetorica & dialectica? quandoquidē Aristoteles in proemio Rhetoricæ dicat, propter quod & modo quodam omnes participant ambabus: De intellectu autem operatiuo qui est circa mores, respublicas, & res domesticas illud quidem apertissimum est, cum vnicuique datum sit bonum & malum cognoscere, esse partem ciuitatis & familiæ, etenim huiusmodi intellectus verè & propriè humanus nuncupatur, vt Plato in de republica, & Aristoteles in ethicis testantur: De factiuo autem intellectu illud in propatulo est., quandoquidem nullus homo sine hoc vitam degere potest: etenim sine mechanicis & necessarijs ad vitam homo non potest durare, verùm scire oportet quod tametsi vnusquisque homo de tribus enumeratis intellectibus ex toto non priuetur, non tamen homo æqualiter se habet ad hos: Nam speculatiuus intellectus non est hominis, sed Deo-

rum vt tradit Aristoteles 10. Ethic. & Plato in Timæo, maximum donum Deorum est philosophia; quare nullo pacto in hoc homo cum cęteris mortalibus communicat; Ideo etsi homines omnes aliquid huius habent, exactè tamen & perfectè paucissimi & habent & habere possunt, propter quod contingit quod ea pars generis humani quæ se totam speculationi tradit eam proportionem tenet in genere hominum quàm cor in genere membrorum, quamquam & latitudo sit vt quidam mathematici, quidam physici, quidam medici; quidam verò metaphysici sint, interque omnes istos modos est latitudo, sicut satis liquet: intellectus autem factiuus qui infimus & mechanicus est omnibus quidem hominibus est communis, imò & bestiæ hoc participant, vt docet Aristoteles li. de hist. animal cū multæ bestię casas construant, multáque alia quæ intellectum factiuum prætendunt, hícque maximè necessarius est, adeo vt maior pars hominum circa hunc detenta sit; quare fœmineus sexus ferè ex toto huic incumbit, vt texere, filare, suere, &c. maximáque hominum pars agriculturæ vacat, deinde diuersis artificijs; neque qui vni incumbit, alteri artificio commodè incumbere potest; quapropter Plato in de repub., & Aristoteles in polit. iusserunt vt quemadmodum vnum membrum commode non exercet diuersa officia, sic nec vnus artifex diuersis artificijs vacare debet, neutrum enim consequetur, operatiuus autem intellectus vere conuenit homini & vnusquisque

homo

homo non orbatus perfectè eum consequi potest, & secundùm eum simpliciter & absolute homo dicitur bonus & malus: secundùm verò speculatiuum & factiuum nisi secundùm quid, & cum determinatione: secundùm namque virtutes & vitia homo dicitur bonus homo, & malus homo: at bonus metaphysicus non bonus homo dicitur, sed bonus metaphysicus: bonúsque domificator non bonus absolutè, sed bonus domificator nuncupatur; quapropter homo non indigne fert, si non metaphysicus, physicus, vel faber appelletur: at si fur, intemperatus, iniustus, imprudens, vel aliquid huiusmodi vitiosum dicatur, maximè indignatur & excandescit, tanquam esse studiosum vel vitiosū humanū sit, & in nostra potestate repositū; At esse philosophum, vel domificatorem nō nostrum est, neque homini necessarium; Quo fit vt omnes homines possint & debeant esse bene morigerati, non autem omnes philosophi, mathematici, domificatores, &c. neque enim constaret genus humanum nisi esset tanta diuersitas, sicut supra de membris dictum est: Redeuntes igitur ad propositum dicimus quòd finis generis humani in vniuersali est participare de illis tribus intellectibus, secundùm quos etiam homines inter se communicant & viuunt; & vnus alteri aut est vtilis aut necessarius, sicut omnia membra in vno homine communicant in spiritu vitali, & habent operationes mutuas inter se; & ab hoc fine homo absolui non potest: verùm quantùm ad intellectum practicum qui propriè hominis

eſt, quilibet homo perfectè debet habere: Ad hoc enim vt genus humanum rectè conſeruetur, quilibet homo debet eſſe virtuoſus moraliter; & quantum poſſibile eſt carere vitio, ſibique imputatũ eſt vitiũ tanquã ſuum in quocunque ſtatu reperiatur, ſiue egenus, ſiue pauper, ſiue diues, ſiue mediocris, ſiue opulentus; De alijs autem intellectibus non eſt neceſſarium, imò neque poſſibile, neque conuenit generi humano; non enim conſtaret mundus ſi quilibet eſſet ſpeculatiuus, imò neque ipſe, cum impoſſibile ſit vnum genus hominum vt potè phyſicum ſibi eſſe ſufficiens; neque eſſe tantùm domificatorũ genus, vel aliquid huiuſmodi, neque fieri poteſt vt vnum perfectè exerceat opera alterius, nedum omnium ſicut contingit in membris; quare vniuerſalis finis generis humani eſt ſecundùm quid de ſpeculatiuo & factiuo participare, perfectè autem de practico; vniuerſum enim perfectiſſimè conſeruaretur ſi omnes homines eſſent ſtudioſi & optimi, ſed non ſi omnes eſſent philoſophi, vel fabri, vel domificatores; neque ita eſt in virtutibus moralibus ſicut in artibus & ſcientijs, quòd vna impediat aliam, & incumbere vni impediat incumbere alteri; verum vt dicitur in ethicis, virtutes morales ſunt connexæ, & qui perfectè habet vnã habet omnes; quare omnes debent eſſe ſtudioſi & boni, eſſe verò philoſophum, mathematicum, architectum ſunt fines partiales, ſicut cerebrũ habet proprium officiũ, & hepar ſuum, neque iſta inæqualitas in genere humano debet

parere inuidiam & lites inter ea, ſicut neque diuerſitas in membris, imò vnionem & pacem, maximè cum quilibet debet eſſe moralis à quo talia relegata ſunt; & ſicut vnumquodque elementū ſecundū totū categorematicè eſt debitè ſituatum, aliqua tamen pars ipſius meliùs quàm alia; non enim quælibet pars ignis tangit ſphæram lunæ, niſi vt toti coniuncta eſt; neque quælibet pars terræ eſt centrum mundi, niſi ratione totius; ita non quilibet habet vltimum finem qui conuenit parti niſi vt pars generis humani, ſufficit autem habere communem finem humanum; quapropter ad rationem dicitur quod ſi homo mortalis eſt, quilibet homo poteſt habere finem qui vniuerſaliter conuenit homini, qui tamen competit parti perfectiſſimæ non poteſt neque conuenit, ſicut non quodlibet membrum poteſt habere perfectionem cordis & oculi, imò non conſtaret animal; ſic ſi in quolibet homo eſſet ſpeculatiuus, non conſtaret communitas humana; quare & plura climata, & diuerſæ regiones ſunt neceſſariæ; felicitas igitur non ſtat in habitu ſpeculatiuo per demonſtrationem, tanquā cōueniens vniuerſaliter generi humano, ſed tanquā primę parti principali eius; & quantumcumq; cęteræ partes ad talē felicitatem peruenire non poſſint, non tamen ex toto priuantur felicitate, cum aliquid ſpeculatiui, & aliquid factiui habere poſſint, perfectéque practici, qui habitus quaſi vnumquemque beatificare poteſt Agricola.n. vel faber, egenus, vel diues, ſi moralis ſit, felix nuncupari poteſt, & vere nuncupatur,

sortéque sua contentus abibit; cum hoc quod etiam præter felicitatem moralem potest appellari felix agricola, vel felix domificator, si feliciter in agricultura operetur, vel in construenda domo; licet non tam propriè propter hoc felix nuncupetur; hęc enim non sunt in potestate humana, sicut virtutes & vitia; non igitur genus humanum à suo fine frustratur, nisi seipsum talem faciat; & quod vlterius addebatur, quoniam talis speculatio non videtur posse facere hominem felicem cum sit valde debilis & obscura; huic dicitur quod tametsi in ordine ad æterna huiusmodi sit, & ad eam quę intelligentiarum, tamen inter res morales nihil excellentius haberi potest, sicut Plato in Timęo dixit; neque mortalis immortalem felicitatē appetere debet, quoniam immortale mortali non conuenit, sicut ira immortalis non conuenit homini mortali, vt 2. rhetor. dicit Aristoteles; quare primò supposuimus quòd vnicuique rei proportionatus finis assignetur; si .n. homo sit temperatus non impossibilia appetet, neque sibi conueniunt, talem enim habere felicitatem est proprium Deorum qui nullo modo à materia & transmutatione dependent; Cuius oppositum contingit in humano genere quod est medium inter mortalia & immortalia; & cum vlterius dicebatur quia finis debet quietare, hoc autem hominis intellectum & voluntatem non quietat: huic dicitur quod Aristoteles in fine 1. ethic. non ponit felicitatem humanam tanquam perfectè quietantem, imò ponit quod quantuncumque homo sit felix,

non tamen tam ſtabilis eſt quin multa perturbent ipſum, non enim eſſet homo, verùm non remouent à felicitate, ſicut non quiuis ventus euellit arborem, licet moueat folia: Quare in humana felicitate ſufficit ſtabilitas non remouibilis, licet aliqualiter conturbabilis, imò quod plus eſt & in quacunque ætate: in iuuenili enim ſi exactam non habet cognitionem quæ in virili congruit, dummodo habeat iuuenili congruentem contentus eſt pro illa ætate, neque amplius appetit quàm ſibi conueniat, quare neque anguſtiabitur vt dicebatur: & cum vlteriùs procedebatur quod nunquam tanta ſcit quanta ſcire poteſt; nec tam clarè quin clariùs: dico quod hoc non tollit felicitatem eius, dummodò tantum habeat quantum ſibi pro illo ſtatu conuenit, & ex parte ſui non deficiat: Nam temperati appetitus eſt tantum appetere quantum digerere poteſt: ita temperati, eſt contentari eo quod ſibi conuenit & habere poteſt: & cum vlteriùs adiungebatur cum homo ſciat ſe citò amiſſurum ſcientiam, & quod multis modis auferri poteſt, magis ſibi erit miſeria quàm felicitas: huic dicitur quod illiberalis hominis eſt non velle reſtituere quod gratis accepit, cum homo præſupponitur mortalis: Nam & purgatoriam antiqui appellauerunt, cum ea lege receperit vt ſciat naturæ conceſſurum, gratias Deo & naturæ aget, ſempérque erit paratus mori neque mortem timebit, cum vanus ſit timor de ineuitabilibus, nihilque mali conſpiciat in morte: Cùmque vlteriùs inferebatur quod hominis

conditio longe peior esset quocunque bruto; certe mea sententia hoc non est philosophicè dictum, cum opera bestialia quantumcumque quieta in suo genere supponantur inquieta in genere intellectualium, quis mallet esse lapidem vel ceruum longæ vitæ quàm hominẽ quantũcumque vilem? cum hoc quod vir prudens in quolibet statu & tempore potest ferre animum quietum, quamuis à tribulationibus corporeis vexaretur, imò vir sapiens magis eligeret se esse in extrema necessitate, & in maximis tribulationibus quàm esse insipientẽ, ignauum, & vitiosum in dispositione contraria; neque verum est quòd videns immensos labores, abdicationem à voluptatibus corporalibus, obscuram agnitionem de rebus, facilem amissionem acquisitorum, magis declinaret ad vitia & corporalia quàm moueretur ad acquirendam scientiam, si vir iste secundùm rationem operatur; nam quæcumque modicula particula scientiæ & virtutis prępo nẽda est omnib. delectationib. corporalib. imò & regnis ipsis in quibus superabundant tyrannides & vitia: Quare primum argumentum non videtur cõuincere animam esse immortalẽ.

Ad secundum in quo inferebatur quòd posità mortalitate animę, tunc nunquam debeamus eligere mortem: huic dicitur minimè illud sequi, verùm magis oppositum, nam 3. Topic. dicitur de duob. malis minus est eligendũ, & 3. ethic. electio est bonorũ, renuere autẽ malorũ: Cum igitur in eligendo mortem pro patria, pro amicis, pro vitio euitãdo maxima virtus acquiratur, alijsque

multùm prosit, cũ naturaliter homines huiusmodi actum laudent, nihílque pretiosius & felicius ipsa virtute, ideo hoc maxime eligendum est: At scelus perpetrando communitati maximè nocet, quare & sibi, cum ipse pars communitatis sit, in vitiúmque incurrit, quo nihil infelicius, cum desinat esse homo, vt Plato pluribus locis in de republica dicit: idéoque hoc habet rationẽ fugibilis: Ad adeptionẽ etiã illius virtutis sequitur felicitas, vel magna pars felicitatis, etsi parùm duratura: At ad peccatum illud sequitur miseria: nam teste Platone vitium miseria est, & tandem mors, cum propter commissum scelus non sequatur immortalitas, nisi fortè secundùm infamiam & vituperium: sed manifestum est minus malum esse primum quàm secundum, neque magnum tempus viuere cum infamia est præponendum viuere tempore paruo cum laude, sicut vita hominis quantumcunque breuis est præponenda vitæ bestiæ quantuncumque diuturnæ: nam Aristoteles 1. ethic. dicit vitam longæuam non præferendam esse vitæ breui, nisi cætera sint paria: neque per se in tali casu mors eligitur, cum nihil sit, verùm actus studiosus, licet ad eum sequatur mors: sicut non comittendo vitium, non renuitur vita, cum in se sit bona, sed vitium renuitur, ad cuius perpetrationem sequitur vita: Quòd verò dicitur de dicto in Phedone, Plato in de republica & in Critone ponit, quod sicut vita cum infirmitate incurabili est renuenda, imò è viuis auferenda, sic anima cum peccato extirpanda est, animáque si æterna

viueret in peccato ſumma miſeria eſt, quando⸗ quidem ipſi animæ nihil deterius eſt ipſo vitio: verùm illud dixit Plato quantùm ad id quod de facto contingeret, ſi enim homines non ſperarent meliorem vitam poſt mortem, iniquiſſimo animo ſine dubio eam tolerarent, quia ignorant excellentiam virtutis & ignobilitatem vitij: ſoli enim philoſophi & ſtudioſi vt dicit Plato in de republica, & Ariſtoteles 9. ethic. ſciunt quantam delectationem generent virtutes, & quantã miſeriam ignorantia & vitia: imò Socrates in Apologia quam Plato ſcripſit dicit, ſiue animus mortalis ſit, ſiue immortalis, nihilominus contemnenda eſt mors: neque aliquo pacto declinãdum eſt à virtute quicquid accidat poſt mortem: eodem quoque modo exiſtimo interpretãda eſſe dicta D. Thomæ ſuper ſymbolo Apoſtolorum: non quod ſcelera ſint potiùs committenda quam mors ſubeunda, ſi anima eſſet mortalis, illud námque neque ſapienter, neque theologicè dici cenſeo: ſed quod homines nõ cognoſcentes excellentiã virtutis & fœditatem vitij, omne ſcelus perpetrarent priuſquam mori, quare ad refrænandum diras hominum cupiditates data eſt ſpes præmij, & timor punitionis: quod etiam ſuppoſita animorum mortalitate in aliquo caſu ſubeunda ſit mors, manifeſtant multæ operationes beſtiarum, in quibus non eſt dubium animas mortales eſſe, atque inſtinctu naturę duci: refert námque Ariſtoteles 9. de hiſt. cap. 30. quod Virgilius noſter 4. Georg. cõmemorat, apes pro ſui ducis tutela & reipublicæ morti ſe exponere,

ſcribitque ibidem marẽ pro vxore tuenda mortem ſubire, refertque eodẽ lib. 9. de hiſt. cap. 37. camelũ morſu defixo camelarium interemiſſe, quod ipſum dolo cum matre coire cõpuliſſet, equúmque eodem modo deceptum idem ſcelus perpetraſſe, at vbi rem cognouit ſe præcipitem interemiſſe; hæc autem cum natura fiant, ſecundùm rationem facta ſunt, quandoquidem ex Themiſtij & Auerrois ſententia, natura dirigitur ab intelligentia non errante, non ergo & in homine hoc eſt contra rationem.

Ad tertium, cum inferebatur aut Deum non eſſe vniuerſorum gubernatorem, aut iniquum; huic dicitur neutrum ſequi, dicitúrque nullum malum eſſe eſſentialiter impunitum, neque bonum eſſentialiter irremuneratum eſſe: Pro quo ſciendum eſt, quod præmium & pœna duplex eſt, quoddam eſſentiale & inſeparabile, quoddam verò accidentale & ſeparabile; præmium eſſentiale virtutis eſt ipſamet virtus quæ hominem felicem facit, nihil enim maius natura humana habere poteſt ipſa virtute, quãdoquidem ipſa ſola hominem ſecurum facit & remotum ab omni perturbatione; omnia námque in ſtudioſo conſonant, nihil timens, nihil ſperans, ſed in proſperis & aduerſis vniformiter ſe habens, ſicut dicitur in fine 1. Ethic. & Plato in Critone dixit, viro bono neque viuo neque defuncto poteſt aliquod malum contingere: Ad oppoſitum modò de vitio, pœna namque vitioſi eſt ipſum vitium, quo nihil miſerius, nihil infelicius eſſe poteſt; quòd autem peruerſa ſit vita vitioſi, & maximè fugienda manifeſtat

Aristoteles 7. ethic. vbi ostendit quòd vitioso omnia dissonant, nemini fidus, neque vigilãs, neq; dormiens quiescit, diris corporis & animi cruciatibus angustiatur vita infelicissima, adeo quod nullus sapiens quantũcunque egenus, corpore infirmus, à bonis fortunæ destitut⁹ eligeret vitam tyranni, vel alicuius potentis vitiosi, malletq; sapiens in sua dispositione permanere; itaque omnis virtuosus virtute sua & felicitate præmiatur: Quare Aristoteles 30. particula problematũ problemate 10. quo quærit cur in certaminibus apponũtur præmia, at non in virtutibus & scientijs: Dicit hoc ideo cõtingere, quoniã virtus ipsa est sibi præmiũ; nam cũ præmiũ debeat esse præstãtius certamine, nihilque prudentia potest esse præstãtius, sibiipsi igitur præmiũ est: At contrariũ de vitio contingit, ideo nullus vitiosus impunitus relinquitur, quandoquidẽ vitium ipsum sibi vitioso sit pœna, præmiũ autem vel pœna accidentales sunt quæ separari possunt, vt aurũ vel dãna qualiacunque sint, & sic non omne bonum remuneratum est, & omne malum punitũ, neque hoc incõuenit, cum accidentalia sunt: Scire tamẽ oportet hîc duo; primũ quòd accidẽtale præmiũ longè minor est pœna essentiali, pœna nãq; accidentalis est pœna damni, essentialis verò pœna culpæ, at pœna culpa longè minor est pœna essentiali, pœna námque accidentalis est pœna damni, essentialis verò pœna culpæ, at pœna culpæ longè deterior est pœna damni; quare nihil refert si quandoque essentiale relinquatur dummodo essentiale remaneat: Se-

cundò adhuc ſciendum & quod quando bonum accidentaliter præmiatur bonum eſſentiale videtur diminui, neque remanet in ſua perfectione, exempli cauſa aliquis virtuosè operatur ſine ſpe præmij, alter verò cum ſpe præmij, actus ſecundi non ita virtuoſus habetur ſicut primi; quare magis eſſentialiter præmiatur qui non accidentaliter præmiatur eo qui accidentaliter præmiatur: eodẽ quoq; modo qui vitiosè operatur, & accidentaliter punitur, minùs videtur puniri eo qui accidẽtaliter non punitur; nã pœna culpæ maior & deterior eſt pœna dãni, & cũ pœna damni adiũgitur culpę diminuit culpam; quare non punitus accidentaliter, magis punitur eſſentialiter eo qui accidentaliter punitur: teſtatur etiã ſuper hoc quod ſcribit Laërtius de Ariſtotele, cum enim interrogaretur Ariſtoteles quid ex Philoſophia acquiſiuiſſet, reſpondit, quod vos ſpe præmiorũ facitis, & timore pœnæ fugitis, ego ex amore & nobilitate virtutis facio, & ex vitij vituperio fugio; cur autem aliqui præmiantur, vel puniuntur accidentaliter, aliqui verò non, non eſt pręſentis propoſiti.

Ad quartum, in quo dicebatur quòd ferè totum vniuerſum eſſet deceptum, cum omnes leges ponant animã immortalem eſſe: Ad quod dicitur quod ſi totum nihil ſit quàm ſuæ partes, veluti multi exiſtimant, cum nullus ſit homo qui non decipiatur vt dicit Plato in de Republica, non eſt peccatum illud concedere, imò neceſſe eſt concedere, aut quod totus mundus decipitur, aut ſaltem maior pars;

ſuppoſitò quod ſint tantùm tres leges ; ſcilicet Chriſti, Moyſis, & Mahumethi: Aut igitur omnes ſunt falſæ, & ſic totus mundus eſt deceptus, aut ſaltem duæ earum, & ſic maior pars eſt decepta; veruntamen ſcire oportet, quod vt dicunt Plato & Ariſtoteles, politicus eſt medicus animorum, propoſitumque politici eſt facere hominem magis ſtudioſum quàm ſcientem; modò ſecundùm diuerſitatem hominum diuerſis ingenijs incedendum eſt ad hunc finem conſequendum: Aliqui enim ſunt homines ingenui, & benè inſtitutæ naturæ, adeo quod ad virtutem inducuntur ex ſola virtutis nobilitate, & à vitio retrahuntur ex ſola eius fœditate, & hi optimè diſpoſiti ſunt, licet perpauci ſunt: Aliqui verò ſunt minùs benè diſpoſiti, & hi præter nobilitatem virtutis, & fœditatem vitij, ex præmijs, laudibus, & honoribus, ex pœnis, vituperijs, & infamia ſtudioſa operantur, & vitia fugiunt, & hi in ſecundo gradu ſunt: Aliqui verò propter ſpem alicuius boni, & timorem pœnæ corporalis ſtudioſi efficiuntur; quare vt talem virtutem conſequantur ſtatuunt politici vel aurum, vel dignitatem, vel aliquid tale; vt vitia verò fugiant, ſtatuunt vel in pecunia, vel in honore, vel in corpore, ſeu mutilando membrum, ſeu occidendo puniri; quidam verò ex ferocitate & peruerſitate naturæ nullo horum mouentur, vt quotidiana docet experientia; ideo poſuerunt virtuoſis in alia vita præmia æterna, vitioſis verò æterna damna quæ maximè terrerēt,

maiorque pars hominum si bonum operatur, magis ex metu æterni damni quàm spe æterni boni operatur bonum, cum damna sint magis nobis cognita quàm illa bona æterna, & quoniam hoc vltimum ingenium omnibus hominibus potest prodesse cuiuscunque gradus sint, respiciens legislator pronitatem viarum ad malum, intendens communi bono, sanxit animam esse immortalem, non curans de veritate, sed tantùm de probitate, vt inducat homines ad virtutem; neque accusandus est politicus, sicut namque medicus multa fingit, vt ægro sanitatem restituat; sic Politicus Apologos format, vt ciues rectificet; verùm in his Apologis, vt dicit Auerroës in prologo 3. Phys. propriè neque est veritas, neque falsitas; sic etiam nutrices inducunt alumnos suos ad ea quę pueris prodesse cognoscunt, quod si vir sanus esset, vel compos mentis, talibus figmentis neque medicus neque nutrix indigerent; quapropter si omnes homines essent in illo primo gradu enumerato, stante etiam animorum mortalitate studiosi fierent, sed quasi nulli sunt illius dispositionis; quare alijs ingenijs incedere necesse fuit, neque hoc inconuenit, cum humana natura ferè tota sit immersa materiæ, parúmque intellectus participet; vnde magis distat homo ab intelligentijs, quàm æger à sano, puer à viro, insipiens à sapiente, non itaque mirum est si talibus vtatur politicus.

In quinto autem principali duo tangebantur; vnum de his quæ visa sunt in sepulchris, alte-

rum verò de somnijs: Ad horum igitur primum dicitur primò quod multa inter historias connumerantur quæ tamen meræ fabulæ sunt: Dicitur secundò quod in locis sepulchrorum, vt in pluribus, aër est valde grossus, tum ex euaporatione cadauerum, tum ex frigiditate lapidum, ex multisque alijs, quæ aëris spissitudinem inducunt; verum vt 3. meteor cap. de Iride dicitur, talis aër faciliter recipit idola rerũ circunstantium, sicut speculum recipit figuras; quare visa in aëre sic disposito à rudibus hominibus existimantur esse res quæ ibi videntur, sicut pueri aspicientes in speculo vel in aqua, credunt ea quæ in eis videntur verè esse ibi. Refert námque Aristoteles de quodam debilis visus aspiciente in nocte suam vmbram, ipsum existimasse esse virum insequentem ipsum, quo fit vt rudes homines propter tale accidens existiment illa esse animas defunctorum: Adiuuat etiam ad hæc imaginatio & vniuersalis fama; quare vt refert Aristoteles in secundo capite de somno & vigilia, multa ab existentibus in timore & alijs passionibus, esto quod vigilent, existimantur videri quæ tamen non sunt, sicut contingit ægrotantibus: Tertiò dicitur hoc multoties cõtingere propter illusiones & dolos malorum Sacerdotum, vt legitur Danielis vltimo de idolo Bel: multi enim Sacerdotes & templorum custodes quatuor virtutes Cardinales cõmutauerunt in ambitionem, auaritiam, gulam, & luxuriam, & ad hæc vitia omnia alia consequuntur; quare vt optatis perfruantur, his fraudibus

& fictionibus vtuntur, ficut tempeſtate noſtra aliquando contigiſſe ſcimus: Quartò dicitur quod cum multæ Græcorum & Romanorum hiſtoriæ mirabilia referant: in ortu námque & occaſu virorum memoria dignorum portenta apparuiſſe certiſſimũ eſt, Suetonius enim Tranquillus in libro de duodecim Cæſaribus magna ſigna & per aues, & Deorum reſponſa, & multa alia narrat; non minùs Plutarchus in libro de vitis illuſtrium virorum; Virgilius quoque noſter in fine 1. Georg. hæc cecinit.

Tempore quanquam illo tellus quoque, & æquora Ponti,
Obſcœníque canes, importunaque volucres,
Signa dabant, quoties cyclopum efferuere in agros
Vidimus vndantem ruptis fornacibus Ætnam,
Flammarúmque globos, liqueſactaque voluere ſaxa,
Armorum ſonitum toto Germania cœlo
Audijt, inſolitis tremuerunt motibus Alpes,
Vox quoque per lucos vulgò exaudita ſilentes
Ingens; & ſimulachra modis pallentia miris
Viſa ſub obſcurum noctis, pecudeſque locutæ
Infandum ſiſtunt amnes, terræque dehiſcunt,
Et mæſtum illachrymat templis ebur, æraque ſudant.

Non minùs multa Lucanus commemorat. Macchabæorum quoque ſecundo cap. 5. ſic ſcribitur: Eodem tempore Antiochus ſecundam profectionem parauit in Ægyptum, contigit au-

tem per vniuersam Hierosolimorum ciuitatem videri diebus quadraginta per aëra equites discurrentes, auratas stolas habẽtes, & hastas quasi cohortes armatas, & cursus equorum per ordinem digestos, & congressiones fieri cominùs; & scutorum motus, & galeatorum multitudinem gladijs districtis, & telorum iactus, & aureorum armorum splendorem, omnísque generis loricarum: quapropter omnes rogabant in bonũ monstra conuerti, quare priores responsiones plenè euacuare non videntur: talia autem negare videtur esse magnæ pertinaciæ, & impudentię, quapropter aliter dicendum est: Concesso igitur quod non sint fictiones, aut illusiones, aut nostræ imaginationes, dicendum est quod Christiani, & quasi vniuersaliter omnes leges, & Plato, & Auicenna, & multi alij, ponunt hæc fieri vel à Deo, vel per suos ministros quos Angelos appellamus si boni sint, si mali dæmones; verum est quòd aliqua differentia est inter eos de qua nunc non est cura, istique simpliciter concedunt animam humanam esse immortalem, & multiplicatam vt satis notum est, verùm hoc manifestè repugnat dictis Aristotelis, cum nulla sit immaterialis substantia quę orbem non moueat: namque 12. metaph. secũdùm numerum orbium ponit numerum intelligentiarũ, neque est aliquis effectus hic inferior qui nõ reducatur secũdùm eum in primum motũ, vt patet 8. phys. & 1. meteor. Amplius quia euidenti ratione naturali hoc videre meo monstrari non potest: quare non stabimus infra limites naturales, quod

les; quod tamen polliciti sumus à principio; ideo Alexander Aphrodiseus, vt refert D. Thomas in quæstione disputata de miraculis art. 3. & 10, in corpore quæstionis dixit hæc prouenire à substantijs separatis mediantibus corporibus cœlestibus, secundùm virtutes stellarum, secundùm coniunctiones & oppositiones earum; & verè si isti effectus conceduntur secundùm Peripateticos, aliter dici non potest, cum mundus totus hic inferior illi superiori sit contiguus, vt inde omnis virtus gubernetur, sicut dicitur in principio meteororum; illud quoque non irrationabiliter videtur dictum; Etenim Alexander tenet Deum & intelligentias habere prouidentiam de istis inferioribus, quemadmodum ex eius sententia notat D. Thomas in expositione 56. tex. 2. de cœlo; Et hoc expressè Alexander ipse confitetur in libro de fato, quare pro temporum & locorum conditionibus istis inferioribus prouidet, & de regibus, & Prophetis, atque de alijs euentibus; Quod igitur talia apparuerunt aliquando, vt dictum est libro Machabæorum designabat bella futura sicut exitus denotauit, licet fortassis & illa euitari secundùm Alexandrum poterant, cum ponat in libro de fato voluntatem liberam; neque mirandum est si talia à corporibus cœlestibus figurari possunt, cum animata sint nobilissima anima, quæque omnia inferiora generent & gubernent: Consimile dicatur de his quæ Titus Liuius, Suetonius, Virgilius, Plutarchus, &

Lucanus referunt: Nam si pręcedunt signa veris, æstatis, & aliorum temporum, vt manifestum est, quantò magis illæ intelligentiæ debent esse sollicitæ de natura humana: quod quidem clarissimum est videre, non enim memini me legisse vitam alicuius viri in quacunq, re, nisi in ortu & occasu multa præcesserint, imò in multis suis actibus: quodque Platonici genium siué dæmonem familiarem appellant, apud Peripateticos est éius genitura, quia talis natus est cum tali constellatione, ille verò cum alia, si sine illa multiplicatione dæmonum & geniorum saluare possumus superuacuum videtur illa ponere: cum hoc quòd illa etiam rationi non consonant: corpora ergo cœlestia secundùm suas virtutes hæc miranda producunt pro mortalium vtilitate, & maximè hominum, cum Diuinitatis humana natura sit particeps; refert enim Aristoteles 3. de hist. cap. 20. quod in Lemno insula ex capri mammis quas geminas iuxta genitale gerebat tantùm lactis emulxerunt vt colostra inde conficerent, cúmque Dominus pecoris oraculum consuleret, responsum habuisse amplius incrementum peculij futurum, quod sic fore compertum est: Si itaque de pecoribus portenta dant, quantò magis de hominibus; verùm D. Thomas pluribus subtilibus rationibus hanc opinionem impugnat; Primò quia hæc inordinatè fiunt, quæ verò à natura fiunt 2. & 8. phys. ordinatè fiunt; Secundò quia aliqui fiunt effectus in huiusmodi apparitionibus, qui non possunt reduci in corpus cœleste, vt locutiones &

præſertim futurorum, cum iſta non poſſint fieri niſi ab habente intellectum, talia autem multoties ſunt inanimata, aut intellectu carentia, vt quod beſtia loquatur, vel in aëre voces humanę ſentiantur, vel aliquid tale: Tertiò quia quædam fiunt quæ virtute corporum cœleſtium fieri non poſſunt, vt quòd virgæ in ſerpentes vertantur, quare nulla videtur reſponſio: verùm mihi hæc concluſionem probare non videntur: Ad primum námque dicitur quòd imò talia ordinatè fiunt, & quoad tempora, & quoad loca, & per cauſas determinatas, quia multi Aſtrologi ſciunt iſta prædicere; Et de prodigijs futuris, de ſtatuum mutationibus, & in locis determinatis, ſicut viſum eſt multoties, quod autem nobis videantur indeterminata, hoc ex noſtra ignorantia prouenit: De ſecundo verò tam à D. Thoma magnificato nolo dicere quod miror, ſed quod ego non rectè intelligo, huiuſmodi enim effectus & locutiones ſecundùm ipſum fiunt ab intelligentijs quandoque bonis, quandoq; malis, & permiſſione diuina quandoque ab animabus humanis iam à corpore ſeparatis; verùm omnia talia non ſunt tunc formæ illorum corporum ſiue animatorum ſiue inanimatorũ quæ ſentiũtur ſic loqui, ſunt ergo tantùm motores; quare igitur intelligentię mouentes corpora cœleſtia hoc facere non poſſunt? cũ ſuis inſtrumentis, quę tot ac tanta, faciunt pſittacos, picas, coruos, merulas, &c. loqui; nõ video cur tã apertè ipſe hęc negat? præſertim quoniam ſecundùm ipſum quæſt. 51. primæ part. ſummæ ponit Angelum ſiue

alium sonum facere per corpus aëreum condensatum & figuratum; modò corpora cœlestia per suas virtutes & coniunctiones stellarum hæc & multò maiora faciunt, quia & animalia faciunt, & stupenda, vt patet in lapidibus & herbis; quare & hæc; & confirmatur quoniam Conciliator in expositione 26. problematis vndecimæ particulæ problema est, cur aliqui cum statim nascuntur loquuntur dicit, Haly Ebenragel de natiuitatibus hæc scribit, rex noster vocauit nos, eo quòd vna ex mulieribus suis peperit filium, & fuit ascendens 8. graduum libræ, terminus Mercurij, & in ipso fuerunt Iupiter, Venus, Mars, & Mercurius, & conuenit illic vna societas Astrologorum, quorum quilibet dixit suam opinionem, & ego tacui, tunc rex dixit mihi quid habes? cur non loqueris? Cui respondi, date mihi terminum trium dierum, quia si filius vester transierit tertium diem erit de eo miraculum magnum, & cum natus compleuit 24. horas incœpit loqui, & facere signa cum manu, & rex multùm expauescit, vnde & ego dixi, possibile est quòd dicat aliquam Prophetiam, & aliquod miraculum, & tunc cum rege fuimus ad puerum, & dixit puer; Ego sum natus infortunatus, & natus sum ad indicandam amissionem regni Agedeir, & destructionem gentis Almanni, hic statim cecidit & mortuus est, & compertum est vt dixit; modò iste puer vel locutus est per spiritum, vel ex se: non primum quia Haly per Astrolo-

giam nesciuisset prædicere quæ dixit: Ergo ex se idest ab intrinseco, & non per cognitionem quã habuit ab aliquo homine: Ergo ex virtute intelligentiarum, & corporum cœlestium, quare & in alijs sic potest contingere: Quod si dicatur, omnis doctrina vel disciplina fit ex præexistente cognitione, huic dicitur quòd ista non est doctrina, vel disciplina, neque cognitio propriè: Cuius signum esse potest, quod isti vates cum sunt extra furorem nihil recordantur, imò negant se illa dixisse, sed ab impetu cœlesti mouentur, quare Plato in Menone, & in plerisque alijs locis dicit, vates quamplurima vera nunciant, nihil tamen eorum quæ loquuntur intelligunt, & lib. 30. problematum problemate 1. Sibillæ, & Bacchæ, & omnes qui diuino spiraculo instigari creduntur, impetu inducuntur: Conciliatórque ibi in expositione dicit: Ego audiui à fideli medico quod mulier quædam illiterata, dum esset melancholica Latinum loquebatur congruum, qua sanata euanuit, quod esse non videtur nisi ex dispositione corporis cũ motu astrorũ: Ad tertium verò dicitur quod Peripatetici dicerent illas esse illusiones, sicut multi faciunt per alteratione ẽ aut medij, aut oculi, aut si fuit verũ, non sumus in terminis, quia secludimus miracula: Quod autem vlteriùs adiungebatur de somniis, nos illa maiora concedimus, Auerroës enim qui non ponit animas multiplicari in capite de diuinatione somniorum illud abundè concedit, & Galenus qui animam putauit mortalem, imò multo in medicina habita sunt per somnia, ve-

rùm hæc non arguunt animam immortalem simpliciter, sed Deos curare inferiora; quare & per signa in vigilia, & per somnia multa docent & prouident rebus humanis, sicut abundè ibi dicit Auerroës; quod autem dicitur de illis Arcadibus non est mirum, cum Plato 5. de repub. dicat, delinquentium in peregrinos Deus est vltor: quod autem de Pamphilo adducitur, ille Apologus est ad retrahendũ ciues: Cur autẽ aliqui relinquũtur impuniti vel remunerati, aliqui verò è contrario, non est præsentis considerationis, & multa pulchra & difficilia ibi tangit Commentator, quæ non sunt pro nostra intentione.

Ad sextum verò de Dæmoniacis potest per hæc quæ dicta sunt responsio patere: Nam omnes tales, aut atra bili vexantur, aut extasim patiuntur, aut morti proximi, alieníque ab humanis cogitationibus: quo fit vt quasi inanimati & irrationabiles fiant, propter quod motus cœlestes recipere possunt, magisque aguntur & ducuntur ab impetu lymphatico, quàm agant vel ducant: Cuius euidentissimum signum est, quoniam vt dicit Plato, & Aristoteles consentit, non intelligunt quæ dicunt: verùm veluti bestię ab alio mouentur, vnde in prouerbio est pueros & stultos prophetissare, at sapientes & sui compotes ab huiusmodi alienos esse, neque de hoc aliquis mirari debet, quandoquidem Aristoteles 9. de hist. cap. 31. sic scribit, tempore quo apud Pharsala hospites Medię periere, corui locis Athenarum Peloponesique defuerunt, quasi sensum haberent aliquẽ quo inter se rerũ euenta

ſignificarent & mouerentur, ſi enim corui talia futura ex cœlo ſenſerunt, cur non & homines parùm à coruis diſtantes, cum minimè habeant de intellectu: conſideret igitur ſic obijciens beſtias à quibus & augures ſumunt ſua preſagia: quòd verò augurandi ars non ſit penitus vana, Grecorum & Romanorum declarant hiſtorię: inſtituitque Plato lib. de legibus, in ciuitate rectè ordinata augurandi artem non eſſe pretermittendam: Ariſtoteles quoque 1. de hiſt. cap. 16. & 9. eiuſdem cap. 1. nonnulla commemorat de arte augurandi: Quod ſi aues, multáque ratione carentia indicare poſſunt ex cœleſtiũ impreſſione, cur non & homines illis ſimiles: quod etiã firmatur, quoniam aliter Aſtrologi tam certè iudicare non poſſent, ſicuti viſum eſt niſi virtutes cœleſtes in hęc inferiora imprimerent: quod ſi aliquando mentiri videntur, hoc eſt quoniam vel imperiti ſunt, vel non rectè genituram acceperunt, vel ex libero arbitrio dominante cœleſtibus illud contingit.

Ad ſeptimum verò dicitur quòd minimè Ariſtoteles ſenſit animam poſt mortem remanere, verùm oppoſitum: Et ad illud 1. Ethic. ſatis patet cum dicat neque prodeſſe, neque nocere eis: cum nihil ſint, ſed tantùm exiſtimationi quæ de eis habetur, quale eſſe Homerus in mente habet, tale eſſe enim & mortui habent: Ad illud 2. œconim. dicitur quod vel à Dijs mulieres illę meritę ſunt in vita, non enim ibi dicitur poſt mortem, vel ſi poſt mortem intelligitur hoc quantum ad exiſtimationem quę habetur de eis, vel

vt inducat alias mulieres ad consimilia opera.

Ad octauum vero & vltimum in quo dicebatur viros impuros, & flagitiosos, suorúmque scelerum conscios, asserere animas mortales, & sanctos iustos mortales; Ad hoc dicitur quod neque vniuersaliter viri impuri ponunt mortalitatem, neque vniuersaliter temperati immortalitatem: Nam manifestè videmus multos prauos homines credere legibus, verùm ex passionibus seduci, multos etiam viros sanctos & iustos scimus mortalitatem animarum posuisse: Plato namque 1. de repub. dicit Simonidem Poëtam virum diuinum & optimum fuisse, qui tamen eam mortalem asseuerat: Homerus quoque vt Aristoteles 2. de anima refert, existimauit sensum ab intellectu non differre: quę autem fuerit Homeri dignitas quis ignorat? Hippoc. quoque & Galen. viri doctissimi & optimi huius perhibentur opinionis; Alexander Aphrodisæus, magnus Alfarabius, Abubacher, Auempace, ex nostratibus quoque Plinius Secundus, Seneca, immunerí que alij hoc sensere; Seneca námque lib. 7. Epistolarum ad Lucilium epist. 54. quæ incipit, longum mihi comitatum dederat mala valetudo, manifestiúsque in de consolatione ad Martiam affirmat ipsam esse mortalem: multósque alios studiosos & viros doctissimos connumerat eiusdem opinionis fuisse; Et hoc ideo quoniam solam virtutem existimauerunt esse felicitatem, vitiùm verò miseriam, cæteraque alia bona neglexerunt, nisi quantùm virtuti deseruiunt, quæque virtuti obstant à seipsis eiecerunt; existimãdúmq; est multos viros sensisse a-

nimã mortalem, qui tamen ſcripſerunt ipſam eſ-
ſe immortalẽ: ſed hoc feciſſe ex pronitate viro-
rum ad malũ, qui parùm, aut nihil habent de in-
tellectu, bonáq; animi non cognoſcentes, nec a-
mantes, tantùm corporalibus incumbunt: Qua-
re huiuſmodi ingenijs neceſſe eſt eos ſanare, ſicut
& medicus ad ægrum, & nutrix ad puerum ratio-
ne carentem ſe habent, per hæc (vt puto) & alia
ſolui poſſunt: nam quod cõmuniter dicitur, ſi a-
nima eſt mortalis, homo deberet totum ſe trade-
re voluptatibus corporalibus, omnia mala cõmi-
tere ad ſui vtilitatem, vanúmq; eſſet Deũ colere,
diuina honorare, preces ad Deum fundere, ſacri-
ficia facere, cæteraq; huius generis, ſatis reſpon-
ſio patet per ea quæ dicta ſunt; nam cũ naturali-
ter felicitas appetatur, & miſeria fugiatur, & per
dicta felicitas conſiſtat in actu virtuoſo, miſeria
verò in actu vitioſo, cũ ex tota mente Deũ cole-
re, diuina honorare, fundere ad Deũ preces ſacri-
ficare, ſint actus maximè virtuoſi, ideo debemus
totis viribus inniti ad acquiſitionẽ iſtorum; è cõ-
trà verò furta, rapinæ, homicidia ſunt vitia quæ
faciunt tranſire hominẽ in beſtiã, ideo ab ijs ab-
ſtinere debemus, & animaduertas quòd ſtudioſè
operans, & non expectans præmium aliud à vir-
tute, longè virtuoſius & magis ingenuè videtur
operari quàm ille qui vltra virtutẽ præmium ali-
quod expectat, quiq; fugit vitium ob turpitudi-
nem vitij, non ob formidinẽ pœnæ debitę pro vi-
tio magis laudandus videtur, quàm qui euitat vi-
tium propter timorem pœnæ, iuxta illud, oderũt
peccare boni virtutis amore, oderũt peccare ma-
li formidine pœnæ: Quare perfectius aſſerentes

animam mortalẽ melius videntur ſaluare rationẽ virtutis quàm aſſerentes ipſam immortalẽ, ſpes námq; pręmij, & pœnę timor, vidẽtur ſeruilitatẽ quãdã importare, quę rationi virtutis cõtrariatur.

Pro complemento huius opinionis ſciendũ eſt, quòd quemadmodũ docet Ariſtoteles in libris de gener. anim. natura gradatim procedit & ordinatè, ita quod non cõiungit immediatè extremũ extremo, ſed extremum medio, videmus enim inter herbas & arbores mediare virgulta, inter vegetabilia & animalia eſſe animata immobilia, vt oſtrea, & cætera eius generis, & ſic vlteriùs aſcendendo, quod & beatus Dionyſius cap. 7. de diuinis nominib. inſinuat cum dicit quòd diuina ſapientia coniungit fines ſuperiorum principijs inferiorũ; homo autem vt dictum eſt perfectiſſimum eſt animalium, quare cum inter materialia anima humana primum obtineat locum, coniungetur ergo cum immaterialibus mediáq; eſt inter materialia & immaterialia, medium verò cõparatum extremis dicitur alterũ extremorũ, quare immaterialibus cõparata poteſt dici materialis, & reſpectu materialium immaterialis, neque tantùm iſtas denominationes meretur, verùm & de proprietatibus extremorum participat; nam viride comparatũ albo non ſolùm dicitur nigrũ, verùm & congregat viſum, ſicut & nigrũ, licet non tam intensè, quare & anima humana habet de proprietatibus intelligẽtiarũ, & habet de proprietatibus omniũ materialium; quo fit vt quando exercet opera cũ quibus conuenit cum intelligentijs, dicatur diuina & tranſmutari in Deos,

quando verò exercet opera beſtiarũ dicitur trãſmutari in beſtias, nã ex malitia dicitur ſerpẽs vel vulpes, ex crudelitate tigris &c. nihil enim eſt in mũdo quod ex aliqua proprietate non poſſit cõuenire ipſi homini; quapropter nõ immeritò homo dictus eſt Microcoſmus ſeu paruus mundus; grande igitur miraculũ quidam dixerunt eſſe hominem, cũ totus mundus ſit, & in vnãquámque naturam vertibilis, cum ſibi data eſt poteſtas ſequi quãcunq; proprietatem rerũ maluerit: Rectè igitur apologiſauerunt Antiqui cũ dixerunt aliquos homines eſſe factos Deos, aliquos leones, aliquos lupos, aliquos aquilas, aliquos piſces, aliquos plantas, aliquos ſaxa &c. cum aliqui homines inſecuti ſunt intellectũ, aliqui ſenſum, aliqui vires vegetatiuæ &c. Quicumq; ergo præponũt voluptates corporales virtutibus moralibus, ſiue intellectiuis, magis faciũt beſtiam quàm Deum, qui diuitias magis aurum, quare illi beſtię, iſti inſenſati appellãdi ſunt: nõ igitur exiſtente anima mortali virtutes ſunt ſpernendæ, & voluptates proſequendæ; niſi malit aliquis eſſe beſtiã quàm homo, & inſenſatus quã ſenſatus ſeu cognoſcẽs: Scire tamen oportet quòd quantũaũq; homo ſic de materiali & immateriali participet, tamẽ propriè dicitur immateriali participare, quia multũ deficit ab immaterialitate, ſed non propriè dicitur brutis & vegetabilibus participare, verùm ea cõtinere, nam infra immaterialia eſt & ſupra materialia, quapropter non poteſt ad perfectionem immaterialium deuenire, vnde neque dij appellati ſunt, ſed diui vel diuini; verùm nedum po-

test æquare se homo bestiæ, imò bestiam superare, nam quidam homines longe crudeliores quacũque bestia existunt, dicente Aristotele 7. ethic. malus homo decies millies peior est bestia, & sicut dictum est de crudelitate, ita dicatur de reliquis vitijs: Cum itaque tam fœdum sit vitium, tam iniqua sit hominis vitiosi vita, è contra verò de virtute, quis igitur existente etiam anima mortali magis eligeret vitium quàm virtutem, nisi mallet esse bestia seu deterior bestia quàm homo, quare &c.

In quo ponitur vltima conclusio in hac materia, quę sententia mea videtur indubiè sustinenda.

CAPVT XV. & vltimum.

HIs itaque sic se habentibus, mihi (salua saniori sententia) in hac materia dicendũ videtur, quòd quæstio de immortalitate animæ est neutrũ problema, sicut etiã de mundi æternitate: mihi námque videtur quòd nullæ rationes naturales adduci possunt cogentes animam esse immortalem, minúsq; probantes animam esse mortalem, sicut quamplures Doctores tenentes eam immortalem declarant; Quare nolui ponere responsiones ad alteram partem, cum alij ponant; Et præcipuè D. Thomas luculenter, copiosè & grauiter; quapropter dicemus sicut Plato 1. de Legibus certificare de aliquo cum multi ambigunt solius est Dei; cum itaque tam illustres

viri inter se ambigant, nisi per Deum hoc certificari posse existimo: nō videtur autē esse decēs, neq; expediens hominē tali certitudine carere, si enim in hoc ambigeret incertas & sine fine aliquo actiones haberet, quandoquidē fine ignoto, & quæ ad ipsum finē sunt, ignota esse necesse est: vnde si anima est immortalis, terrena despicienda sunt, & æterna prosequenda: At si mortalis existat, contrarius modus prosequendus est, quòd si alia ab homine suos fines determinatos habent, quātò magis homo ipse, cū homo perfectissimus mortalium sit, solusq; vt Plato in de Republica dicit, Deum colat, & iustitiam; quapropter dico quòd ante donū vel aduentū gratiæ, multifariam per Prophetas, & bona supernaturalia hanc quęstionē Deus terminauit, vt manifestè per vetus Testamentū est videre; nouissimè autē per filiū, quem constituit hæredē vniuersorum, per quem fecit & sæcula eam quæstionē dilucidauit, sicut scribit Apostolus epist. ad Hebræos: Quòd autē ille sit verè Dei filius, verus Deus, & verus homo, apertissimè & sine dubio lumē Christiani nominis D. Thomas in primo contra Gentiles cap. 6. declarat, quæ Ioannes Scotus omnium sententia mea subtilissim⁹, vírq; in primis Religiosissimus ad numerū octonariū redigens enumerat in prologo libri sententiarum; etenim tam apertè illa octo illud declarāt, vt nisi mēte priuatus aut pertinax negare posset: Cū igitur ille verus sit Deus, ipse solus verè est lux per quā omnia vidētur, vt Ioānis 1. ipseq; etiā sol⁹ est veritas per quā cętera vera sunt, vt Ioannis 14. ego sum via, veritas, &

vita; verùm cũ ipse manifestauerit verbo, & opere animã esse immortalẽ, verbo quidem cum malis minatur ignem æternũ, bonis verò vitã æternam promittit, dicit enim venite benedicti patris mei &c. & subsequitur, ite maledicti in ignẽ æternũ &c. opere verò cum tertia die resurrexit; verùm quantò lux distat à lucido, & veritas à vero, & quantò causa infinita est potior effectu finito, tantò efficacius hoc demonstrat immortalitatem animæ; quare si quæ rationes probare videntur mortalitatẽ animæ, sunt falsæ & apparentes, cum prima lux, & prima veritas ostẽdant oppositum, si quæ verò videntur probare eius immortalitatẽ, veræ quidẽ sunt & lucidæ, sed nõ lux, & veritas; quare hæc sola via inconcussa & stabilis est, cæteræ vero sunt fluctuantes: Præterea omnis ars debet per propria & conuenientia arti procedere, aliter peccat & inartificiosè procedit, vt 1. post. & ethic. dicit Aristoteles: sed animam esse immortalem est articulus fidei, vt patet per symbolũ Apostolorum & Athanasij: Ergo probari debet per propria fidei, mediũ autem cui innititur fides est reuelatio, & scriptura Canonica: ergo tantùm verè & propriè per hæc habet probari: Cęteræ vero rationes sunt extraneæ, innituntúrque medio non probanti quod intenditur: nõ igitur mirũ est si philosophi inter se discordãt de immortalitate animę, cũ argumẽtis extraneis conclusioni, & fallacibus innitantur: At omnes Christicolæ concordes cũ per propria & infallibilia procedunt, cũ hæc nõ possint esse nisi secũdùm vnum modũ: Ampliùs qui infirmus est sanitatẽ procurat, nemo autẽ sibi ipsi sit medic⁹, quo-

riá & 3. polit. dicitur, in proprijs nemo rectè iudicat, cũ in passionibus sit, quærat igitur aliũ, bonus aut ẽ medicus debet esse peritus in arte, & bonorũ morũ, quoniã neq; primũ sine secundo neq; secũdũ sine primo sufficiũt: sed (vt inquit Plato) veluti distẽperãtia in humorib. est ægritudo corporis, sic ignorantia est animi ægritudo, ignorans igitur an anima sit mortalis necne, scientem & bonum quærat: duo autẽ genera hominũ profitentur hoc scire, scilicet infideles, & Christicolæ, multi verò infidelium viri doctissimi extiterunt, at omnes ferè maculatę vitæ, vt alia taceam saltẽ inanis gloriæ, solùmq; naturalia quæ obscurã & infirmam cognitionem faciunt intellexerunt: At multi Christicolæ ni fallor nõ minus illis in naturalibus cognouere, vt Paulus, Dionysius, Basilius, Athanasius, Origenes, duo Gregorij Naziãzenus & Nyssenus, Augustinus, Hieronymus, Ambrosius &c. præterquam quod naturaliũ cognitionem, diuinorum etiam habuerunt, quæ vt ait Hieronymus, hoc doctus Plato nesciuit, hoc eloquens Demosthenes ignorauit, vitámque immaculatissimam duxerunt: verùm quis nisi insanus magis crederet infidelib⁹ sic dispositis, quàm Christicolis tam bene dotatis? mihique illud firmant fidem facit, quod Augustinus mea sententia nulli in doctrina secund⁹, etenim minorẽ Platone & Aristotele non existimo, Christiani nominis primo inimicus, tã integerrimæ vitæ factus, in fine de ciuitate, Dei scribit tot se occulta fide vidisse miracula, quæ intemeratam, inuiolabilem & firmissimã fidẽ ostendunt, Greg. quoq; Papa cui-

uis in doctrina & sanctitate cõferendus, tot & tã-ta in Dialogis adducit, vt omnis prorsus ambiguitas remoueatur, quare indubiè ipsam immortalẽ esse asserendum est: verùm nõ ea via incedẽdum est quâ huius sæculi sapientes incesserunt, qui cũ sapiẽtes se dixerũt stulti facti sunt, quisquis enim hac via procedet vt existimo sẽper incert⁹ & vagus fluctuabit, vnde credo quod quantuncũque Plato tot ac tãta egregiè scripserit de animorum immortalitate, firmitatẽ tamẽ nõ habuisse existimo, quod coniecturo ex fine Apologiæ, ibi .n. videtur sub dubio relinquere: In Timæo etiã cũ de hoc sermonẽ habiturus esset dixit, satis sibi esse si in re tã difficili verisimilia diceret, quare omnia eius dicta cõferendo, mihi videtur magis opinando quàm asserẽdo loqui, conatusq; eius est ciues bonos facere non autẽ doctos: verùm vt dicit D. Thomas secunda secundæ art. 3. quæst. 1. cũ opinione falsa stat actus moralis: At via fidelium incedentes, stabiles, & inconcussi permanent, quod diuitiarum, honorum, voluptatum, & omnium mundanorũ contẽptus declarat, & demũ corona Martyrij quã ardentissimè affectabant, affectatãque cum summa voluptate cõsequebantur.

Hæc itaque sunt quę mihi in hac materia dicenda videntur: Semper tamen & in hoc, & in alijs subijciendo sedi Apostolicæ: Quare &c.

Finis impositus est huic tractatui per me Petrum filium Ioannis Nicolai Põponatij de Mantua, die 24. mensis Septemb. Anno Christi 1516. Bononiæ. Anno 4. Pontificatus Leonis 10. ad laudem indiuiduæ Trinitatis, &c.